

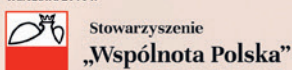
POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

PANTEON NIEPODLEGŁOŚCI. TWÓRCY RZECZYPOSPOLITEJ 1918

Wystawa przygotowana przez:
Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”
Warszawa 2018 r.

Wystawa jest dofinansowana
przez Stowarzyszenie „Wspólnota
Polska” ze środków pochodzących
z Kancelarii Senatu w ramach
sprawowania opieki nad
Rzeczypospolitą Polską nad
Polsnią i Polakami za granicą.

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Autorzy
(scenariusz, tekst, wybór ilustracji, opracowanie):

Błażej Olbromski
Ryszard Rybka

Realizacja:

Projekt graficzny:
Robert T. Mączyński
STUDIO DESIGN-EXPRESS
tel. 508 100 923
Agencja Kreatywna

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

JÓZEF PIŁSUDSKI

Przywódca Polskiej Partii Socjalistycznej; twórca Organizacji Bojowej PPS, Polskiej Organizacji Wojskowej oraz Legionów Polskich; Naczelnik Państwa, premier RP, minister spraw wojskowych, Naczelny Wódz Armii Polskiej, Pierwszy Marszałek Polski

Komendant Józef Piłsudski, ok. 1917 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Józef Klemens Piłsudski urodził się 5 grudnia 1867 roku w Żuławie niedaleko Wilna. Początkowo naukę pobierał w domu rodzinnym, następnie kontynuował ją w I Gimnazjum wileńskim. W 1885 roku dostał się studia medyczne w Charkowie, gdzie zaczął działać w konspiracyjnych organizacjach studenckich. Ze względu na jego powiązania z ruchem socjalistyczno-rewolucyjnym „Narodna Wola” po roku został wydalony z uczelni, a w 1887 roku aresztowany i zesłany na Syberię na okres 5 lat. Po powrocie do Wilna wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej, zostając członkiem Centralnego Komitetu Robotniczego oraz redaktorem naczelnym „Robotnika”. W 1899 roku został ponownie aresztowany i osadzony w Cytadeli Warszawskiej. Na skutek symulacji obłędu przeniesiony do szpitala w Petersburgu, skąd z pomocą polskiego lekarza udało mu się uciec. Od tej pory bardzo dużo wysiłku wkładał w zorganizowanie polskich Legionów.

W 1906 roku stanął na czele odłamu PPS-Frakcji Rewolucyjnej, a w 1912 roku Związku Strzeleckiego oraz ściśle zakonspirowanej Polskiej Organizacji Wojskowej. W chwili wybuchu I wojny światowej na bazie m.in. „Strzelca” i Polskich Drużyn Strzeleckich powstała 1. Kompania Kadrowa. Po wkroczeniu Legionów Polskich do Królestwa Kongresowego Piłsudski ogłosił się komendantem wojsk polskich, podległych utworzonemu w Warszawie Rządowi Narodowemu. W grudniu 1916 roku wszedł w skład Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu. Po kryzysie przysięgowym został internowany w Magdeburgu, gdzie przebywał do listopada 1918 roku. Kiedy powrócił do Warszawy powierzono mu funkcję Tymczasowego Naczelnika Państwa; od tej pory dzierżył najwyższą władzę w Polsce. Władzę tę przekazał na ręce Prezydenta RP Gabriela Narutowicza (→plansza nr 22) i wycofał się z życia politycznego. Przebywał w Sulejówku do maja 1926 roku, kiedy to przeprowadził tzw. przewrót majowy, zmuszając do ustąpienia Prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego oraz premiera Wincentego Witosa (→plansza nr 7). Rozpoczęło to rządy sanacji; w tym czasie był ministrem spraw wojskowych oraz dwukrotnie pełnił funkcje premiera.

Plakat propagandowy Józef Piłsudski, proj. Władysław Skoczylas (drzeworyt), wydany przez Generalny Inspektorat Armii Ochotniczej, Warszawa, 1920 r.
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Dorobek pisarski Józefa Piłsudskiego (w tym wszelkie przemówienia, odezwy, rozkazy, listy, wywiady itd.) został dwukrotnie zebrany przez Instytut Józefa Piłsudskiego Poświęcony Badaniu Najnowszej Historii Polski. Pierwszy raz (w postaci 8 tomów wydanych w latach 1930–1931, uzupełnionych trzema w latach 1930–1936) – były to *Pisma – Mowy – Rozkazy*. W latach 1937–1938 tenże instytut wydał uzupełnione i krytycznie przejrane *Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego*. Ta ostatnia praca została wznowiona w postaci reprintu w 1989.

Józef Piłsudski zmarł 12 maja 1935 roku. Uroczysty pogrzeb był hołdem oddanym przez naród polski Marszałkowi. Został pochowany w krypcie św. Leonarda w Katedrze na Wawelu. Życzeniem Piłsudskiego jego serce spoczęło w grobie jego matki, na cmentarzu na Rossie w Wilnie.

Uroczystość wręczenia buławy marszałkowskiej Józefowi Piłsudskiemu. Widoczni m.in.: adiutant Marszałka ppłk Bolesław Wieniawa-Długoszowski (na prawo od Józefa Piłsudskiego), gen. dyw. Kazimierz Sosnkowski i biskup polowy Wojska Polskiego Stanisław Gall, Warszawa, plac Zamkowy, 15 listopada 1920 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Józef Piłsudski był dwa razy żonaty. Pierwszy ślub zawarł w 15 lipca 1899 roku z Marią Juszkiewiczową. Specjalnie dla niej zmienił wyznanie i został luteraninem. W 1906 roku związał się z Aleksandrą Szczerbińską (→plansza nr 21), którą poślubił 25 października 1921 roku. Z drugiego małżeństwa miał dwie córki – Jadwigę i Wandę.

Plakat propagandowy Józef Piłsudski. Naczelnik Państwa i Naczelny Wódz, Pierwszy Marszałek Polski, proj. Michał Boruński (Entwerfer), lit. art. W. Głowczewski, 1920–1922
Muzeum Niepodległości (Warszawa)

Marszałek Józef Piłsudski z Krzyżem Wielkim Orderu „Virtuti Militari”, mal. Stanisław Zawadzki, 1934 r.
Krzyżatof Filipow, Order Virtuti Militari, Białystok 1992, s. 39

Odnznaczony m.in.: Orderem Orła Białego, Wielką Wstęgą Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Wielkim, Krzyżem Kawalerski i Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

„Jestem żołnierzem. Kocham żołnierkę i byłem tym, któremu los pozwolił w wielkiej wojnie światowej, gdy wielkie, olbrzymie państwa rzuciły na kartę miliony ludzi, miliardy pieniędzy, cały przepych nowoczesnej techniki, któremu los dał szczęście, żem nie miał w imieniu Polski zginąć w tym tłumie, żem wznosił ubogi, maleńki domek żołnierza polskiego i nad nim postawił i wywiesił sztandar Polski”.

Józef Piłsudski, przemówienie w Lublinie, 11 stycznia 1920 r.

Marszałek Józef Piłsudski, lata 30. XX wieku
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Ostatnie zdjęcie Marszałka Józefa Piłsudskiego, wykonane na Dworcu Wschodnim w Warszawie, po powrocie Marszałka z Wilna z pogrzebu siostry Zofii Kadenacowej, 21 marca 1935 r., fot. Jan Blińk
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

IGNACY JAN PADEREWSKI

Pianista, kompozytor, wybitny polityk i działacz polonijny, delegat Polski na konferencję w Paryżu w 1919 roku i jeden z sygnatariuszy traktatu wersalskiego, premier RP

Ignacy Jan Paderewski urodził się w Kuryłówce na Podolu 18 listopada 1860 roku. Ukończył studia muzyczne w Instytucie Muzycznym w Warszawie, naukę kontynuował w Berlinie i Wiedniu. Talent Paderewskiego został szybko

rozpoznany, już w 1888 roku zagrał serię koncertów w paryskiej Salle Érard, następnie sukces powtórzył w Stanach Zjednoczonych. Od tej pory jego kariera nabrała tempa, sporo podróżował po świecie, zyskał ogromną popularność oraz majątek, który w dużej mierze przeznaczał na działalność charytatywną.

Ignacy Jan Paderewski, ok. 1910 r.
Zbiory Błażeja Ołbromskiego (Bytom)

Po wybuchu I wojny światowej zaangażował się w działalność społeczno-polityczną. Razem z Henrykiem Sienkiewiczem prowadził Generalny Komitet Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. Do wspomagania Komitetu zachęcał podczas swoich koncertów i spotkań. Dzięki staraniom Paderewskiego prezydent USA Thomas Woodrow Wilson (→plansza nr 9) w wygłoszonym 8 stycznia 1917 roku orędziu w Kongresie USA zawarł punkt dotyczący odbudowy państwa polskiego.

Podobizny prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona i Ignacego Jana Paderewskiego na plakacie *Walcmy Zjednoczeni o Wolność i Prawo!*, „The Polish Legion”, Chicago, 1918 r.
Zbiory Błażeja Ołbromskiego (Bytom)

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Paderewski przybył w święta Bożego Narodzenia 1918 roku do Polski. W Poznaniu jego obecność wywołała wielką manifestację patriotyczną, która zapoczątkowała Powstanie Wielkopolskie. Równie entuzjastycznie był witany w Warszawie. 16 stycznia 1919 roku został powołany na stanowisko prezesa Rady Ministrów i ministra spraw zagranicznych. Razem z Romanem Dmowskim (→plansza nr 5) reprezentował Polskę na konferencji pokojowej w Paryżu; to on w imieniu Polski złożył podpis pod traktatem wersalskim. Po rezygnacji z funkcji premiera wyjechał do Szwajcarii, był delegatem przy Radzie Ambasadorów oraz delegatem do Ligi Narodów. Był jednym z inicjatorów Frontu Morges, czyli opozycji wobec sanacji. W czasie II wojny światowej został powołany na stanowisko przewodniczącego Rady Narodowej RP we Francji.

Ignacy Jan Paderewski zmarł 29 czerwca 1941 roku w Nowym Jorku i został pochowany na Narodowym Cmentarzu w Arlington w pobliżu Waszyngtonu. Jego prochy dopiero w 1992 roku zostały sprowadzone do Polski i złożone w krypcie archikatedry św. Jana w Warszawie.

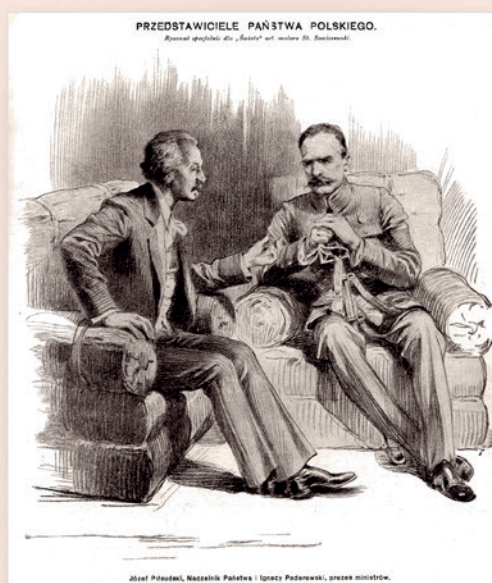
Okladka wydawnictwa *Hej Orle Białe!* Hymn bojowy poświęcony Armii Polskiej, słowa i muzyka Ignacy Jan Paderewski, Nowy Jork b.d. wyd., z której to publikacji cały dochód był „przeznaczony na cele narodowe”
Zbiory Roberta Mączyskiego (Warszawa)

Thomas Woodrow Wilson z Ignacym Janem Paderewskim, mal. Artur Szyk
Zbiory Błażeja Ołbromskiego (Bytom)

PIERWSZE POSIEDZENIE GABINETU IGNACEGO PADEREWSKIEGO.
Za stołem siedzą, od lewej do prawej strony: Dr. Lipskiawicz – minister wyznań i oświecenia publicznego, dr. Włodzisław Włodzisławski – podsek. stanu, Ignacy Jan Paderewski – prezydent minister, Stanisław Wójcicki – min. spraw wewnętrznych, dr. Franciszek Sulczyński – wiceminister spraw wewnętrznych, dr. Antoni Białkowski – min. spraw i op. społecznych, Leon Sosulski – min. sprawiedliwości, Julian Edward – min. komunikacji, dr. Kazimierz Hęgiła – min. przem. i handlu, dr. Józef Engel – min. spraw, Stanisław Gajda – min. rob. i op. publicznego, inż. Cywiński – prz. urzędu robot. publicznych.
„Pierwsze posiedzenie gabinetu Ignacego Paderewskiego”
„Świat. Pismo Tygodniowe Ilustrowane” (Warszawa), 25 stycznia 1919 r., nr 4

PRZEDSTAWICIELE PAŃSTWA POLSKIEGO.
„Pierwsze posiedzenie gabinetu Ignacego Paderewskiego”
Józef Pruski, Wacławek Pałucha i Ignacy Paderewski, prezes ministrów.
„Pierwsze posiedzenie gabinetu Ignacego Paderewskiego”
„Świat. Pismo Tygodniowe Ilustrowane” (Warszawa), 1 lutego 1919 r., nr 5
„Nie zginie Polska, nie zginie, lecz żyć będzie po wieki wieków w potęgę i chwale – dla Was, dla nas i dla całej ludzkości”
Ignacy Jan Paderewski, przemówienie na inauguracyjnym posiedzeniu Rady Narodowej RP Paryż, 23 stycznia 1940 r.

Odnznaczony m.in.:
Orderem Orła Białego,
Wielką Wstęgą Orderu „Polonia Restituta”,
Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”.
7 stycznia 1880 roku poślubił Antoninę Korsak, z którą miał syna Alfreda. 31 maja 1899 roku Paderewski ożenił się ponownie, z Heleną Marią Górką z domu Rosen.

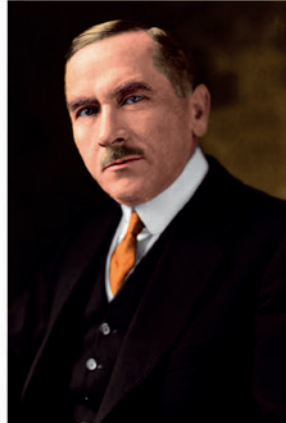

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

ROMAN DMOWSKI

Współzałożyciel Narodowej Demokracji, główny ideolog polskiego nacjonalizmu, delegat Polski na konferencję w Paryżu w 1919 roku i jeden z sygnatariuszy traktatu wersalskiego, poseł rosyjskiej Dumy, poseł na Sejm Ustawodawczy RP, minister spraw zagranicznych

Roman Dmowski
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Roman Dmowski urodził się 9 sierpnia 1864 roku w Kamionku, w 1899 roku przyłączonym do Warszawy. Po ukończeniu warszawskiego gimnazjum w 1886 roku rozpoczął naukę na wydziale matematyczno-fizycznym Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Jako student był członkiem Związku Młodzieży Polskiej „Zet” oraz Ligii Polskiej. Po ukończeniu studiów kontynuował naukę w Paryżu.

Wracając ze stolicy Francji do kraju został aresztowany 12 sierpnia 1892 roku przez policję rosyjską. Za udział w manifestacji z okazji rocznicy Konstytucji 3 Maja został skazany na karę więzienia. Wyrok odbywał w warszawskiej Cytadeli. Po wpłaceniu kaucji udało mu się opuścić więzienie. Otrzymał jednak pięcioletni zakaz przebywania na terenie zaboru rosyjskiego, w tym pierwsze trzy lata pod dozorem policji. Osiedlił się więc w Mitawie na Łotwie. Wspólnie z Janem Ludwikiem Popławskim przekształcił Ligę Polską w nową organizację – Ligę Narodową. Wkrótce wszedł w skład jej nowego kierownictwa, obok Jana Ludwika Popławskiego, Zygmunta Balickiego, Teofila Waligórskiego i Karola Raczkowskiego. W latach 1907–1909 był posłem do II i III rosyjskiej Dumy Państwowej, pełniąc funkcję prezesa Koła Polskiego. Po wybuchu I wojny światowej Dmowski wyemigrował na zachód. W 1919 roku wraz z Ignacym Janem Paderewskim (–plansza nr 4) reprezentował Polskę na konferencji pokojowej w Paryżu. Był więc jednym z sygnatariuszy traktatu wersalskiego, który uznał prawo Polaków do niepodległego państwa. W 1926 roku Dmowski powołał do życia Obóz Wielkiej Polski, organizację endecką pozostającą w konflikcie z sanacją, a w 1928 roku utworzył Stronnictwo Narodowe.

Przedstawiciele Komitetu Narodowego Polskiego; siedzą od lewej: Maurycy Zamojski, Roman Dmowski, Erazm Piltz; stoją od lewej: Stanisław Kozicki, Jan Emanuel Rozwadowski, Konstanty Skirmunt, mjr Franciszek Fronczak, Władysław Sobanski, Marian Seyda i Józef Wielowiejski. Wraz z wysłannikami Józefa Piłsudskiego Komitet liczył ok. 30 osób i reprezentował Polskę na Zachodzie, a po rozpoczęciu Konferencji Pokojowej w Wersalu stał się reprezentantem rządu polskiego, 1919 r.

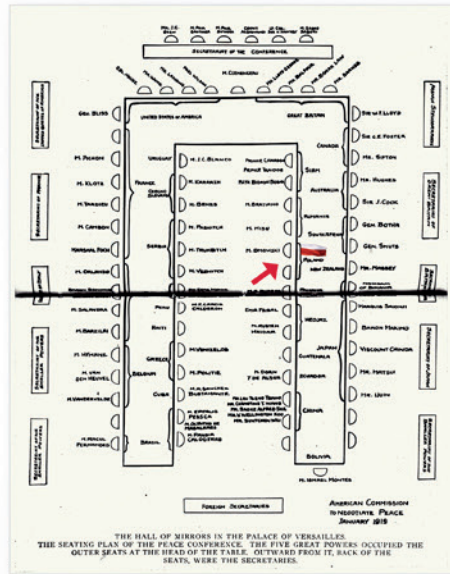
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Część Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową, 1919. Siedzą od lewej: Leon Lubieński, Władysław Grabski, Roman Dmowski, Joachim Bartoszewicz, Jan Czekanowski. Stoją od lewej: Henryk Tennenbaum, Roman Rybarski, Bolesław Bator, Bohdan Winiarski, Gustaw Szura, Jan Rozwadowski

Jolanta Niklewska, Roman Dmowski. Droga do Polski, Warszawa 2016

Roman Dmowski zmarł po długiej chorobie 2 stycznia 1939 roku w Drozdowie koło Łomży. Pochowany został na Cmentarzu Bródnowskim w Warszawie.

Plan miejsc zajmowanych przez uczestników Konferencji Pokojowej w Paryżu, 1919 r. Zaznaczono miejsce delegacji polskiej Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Swoje refleksje i program polityczny Dmowski publikował na łamach gazet: „Głosu”, „Czasu”, „Przeglądu Wszechpolskiego” oraz w broszurach *Nasz patriotyzm*, czy w książkach: *Mysli nowoczesnego Polaka*, *Polityka polska a odbudowa państwa*, *Niemcy Rosja i kwestia Polska*, *Kościół, naród, państwo*.

Roman Dmowski nigdy się nie ożenił. Był zakochany w Marii Juszkiewiczowej, pierwszej żonie Józefa Piłsudskiego (–plansza nr 3).

Roman Dmowski generalnie i konsekwentnie odmawiał przyjmowania odznaczeń – przyjął jedynie Wielką Wstęgę Orderu „Polonia Restituta”. Order Orła Białego pośmiertnie nadany przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę otrzymał 11 listopada 2018 roku „jako wyraz najwyższego szacunku wobec znamienitych zasług poniesionych dla chwały, dobra i pożytku Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji Narodowych Obchodów Setnej Rocznicy Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej”.

Roman Dmowski z Marią Niklewską w Drozdowie pod Łomżą, gdzie spędził ostatnie miesiące życia, 1938 r. Muzeum Przyrody (Drozdów)

Delegacja młodzieży Stronnictwa Narodowego na pogrzebie Romana Dmowskiego, Warszawa, 7 stycznia 1939 r. Muzeum Przyrody (Drozdów)

„Jestem Polakiem – więc mam obowiązki polskie: są one tym większe i tym silniej się do nich poczuwam, im wyższy przedstawiam typ człowieka.

Bo im szersza strona mego ducha żyje życiem zbiorowym narodu, tym jest mi ono droższe, tym większą ma ono dla mnie cenę i tym silniejszą czuję potrzebę dbania o jego całość i rozwój.

Z drugiej strony, im wyższy jest stopień mego rozwoju moralnego, tym więcej nakazuje mi w tym względzie sama miłość własna”.

Roman Dmowski, *Mysli nowoczesnego Polaka*, Lwów 1903

Poczty sztandarowe korporacji akademickich na pogrzebie Romana Dmowskiego, Warszawa, 7 stycznia 1939 r. Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

IGNACY DASZYŃSKI

Polityk, premier rządu lubelskiego w 1918 roku, współzałożyciel Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej, potem „Centrolewu”, marszałek Sejmu RP

Ignacy Daszyński, uczeń gimnazjum w Stanisławowie
Archiwum Akt Nowych (Warszawa)

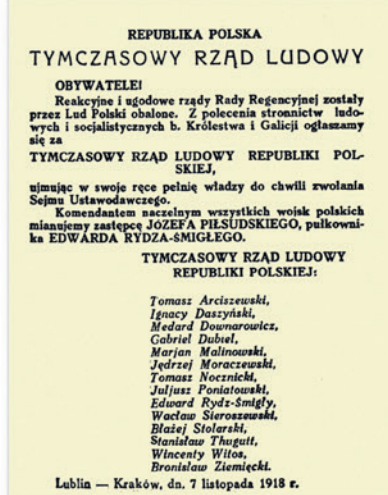
Ignacy Ewaryst Daszyński urodził się 26 października 1866 roku w Zbarażu. W wieku 11 lat rozpoczął naukę w gimnazjum w Stanisławowie, skąd został wyrzucony za głoszenie treści patriotycznych. Studiował na kierunku przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, którego nie ukończył jednak ze względów finansowych i coraz aktywniejszej działalności w ruchu socjalistycznym, w Krakowie bowiem nawiązał liczne znajomości z jego działaczami. Ze względu na działalność polityczną swojego brata Feliksa został przez pomyłkę aresztowany wiosną 1889 roku. Wyjechał do Szwajcarii, tam Stanisław Mendelson finansował jego studia na uniwersytecie w Zurychu. To właśnie tam poznał Różę Luksemburg, Juliana Marchlewskiego oraz Gabriela Narutowicza (→plansza nr 22).

Po powrocie do kraju zamieszkał we Lwowie i tam stworzył kierowniczy ośrodek ruchu socjalistycznego na całą Galicję. W 1890 roku wszedł w skład kierownictwa Partii Robotniczej. W czerwcu 1891 roku reprezentował ją na II Międzynarodowym Kongresie Socjaldemokratycznym w Brukseli, później w kolejnych: austriackim oraz Galicji i Śląska. W tym czasie był również redaktorem w berlińskiej „Gazecie Robotniczej”, później krakowskiej gazecie „Naprzód”. Od 1897 roku przewodniczył Związkowi Posłów Socjalno-Demokratycznych w parlamencie austriackim, a w 1900 roku został członkiem Rady Państwa. W latach 1902–1919 pełnił funkcję radnego Krakowa. W początkach I wojny światowej Ignacy Daszyński został zastępcą komisarza wojskowego w Miechowie oraz komisarzem Polskiej Organizacji Wojskowej. Był również członkiem Wydziału Wykonawczego Naczelnego Komitetu Narodowego.

Ignacy Daszyński
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

28 października 1918 roku wraz z Wincentym Witosem (→plansza nr 7) wszedł w skład Polskiej Komisji Likwidacyjnej. Od 6 listopada 1918 roku był premierem Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej. 14 listopada 1918 roku rząd ten podporządkował się Józefowi Piłsudskiemu (→plansza nr 3). W pierwszy Sejmie Ustawodawczym został prezesem Związku Polskich Posłów Socjalistycznych. Wiosną 1919 roku doszło również do ujednoczenia PPS, Daszyński został wtedy przewodniczącym Rady Naczelnej partii. W czasie wojny polsko-bolszewickiej wszedł w skład Rządu Obrony Narodowej w roli wicepremiera. 26 września 1925 roku został wicemarszałkiem Sejmu, a rok później marszałkiem.

Odezwę Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej,
Lublin-Kraków, 7 listopada 1918 r.
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Manifest Do ludu polskiego Tymczasowego Rządu
Ludowego Republiki Polskiej, listopad 1918 r.
Internet

Autor m.in.: *Szlachetczyzna i odrodzenie Galicji, Lwów 1899; Cztery lata wojny. Szkice z dziejów polityki Polskiej Partii Socjalistycznej Galicji i Śląska, Kraków 1918; Wielki człowiek w Polsce. Szkic polityczno-psychologiczny, Warszawa 1925; Sejm, rząd, król, dyktator, Warszawa 1926; W pierwszą rocznicę przewrotu majowego, Warszawa 1927; Czy socjaliści mogą uznać dyktaturę proletariatu, Lublin 1927.*

Zmarł 31 października 1936 roku w Bystrej Śląskiej koło Bielska, pochowany został na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Portret Ignacego Daszyńskiego, rys.
Stanisław Lentz, 1919 r.
Muzeum Narodowe (Warszawa)

Marszałek Sejmu RP Ignacy Daszyński przyjmuje w swoim gabinecie premiera
Walerego Ślawka, marzec 1930 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Związany z Felicją Nossig-Próchnik, z którą miał 1 dziecko. W 1897 roku ożenił się z aktorką Marią Paszkowską; z tego małżeństwa miał synów: Feliksa, Stefana i Jana oraz córki: Helenę i Hannę. W 1935 r. z zawarł drugie małżeństwo z Cecylią (Celiną) Kempner. Ignacy Daszyński Order Orła Białego, pośmiertnie nadany przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę, otrzymał 11 listopada 2018 roku „jako wyraz najwyższego szacunku wobec znamienitych zasług poniesionych dla chwały, dobra i pożytku Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji Narodowych Obchodów Setnej Rocznicę Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej”.

Marszałek Sejmu RP
Ignacy Daszyński
z Marszałkiem Józefem
Piłsudskim, 1930 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

„Wierzę głęboko, że tylko uświadomienie, tylko organizacja społeczeństwa, tylko dobrobyt masy pracującej, tylko godność obywatelska i walka prowadzona środkami godziwymi i prawnymi mnożą siły społeczeństwa wewnątrz państwa, a zagranicą budzą zaufanie i wzmacniają nasz kredyt”.

Ignacy Daszyński, Odezwę wyborczą, „Naprzód”, 8 listopada 1930 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WINCENTY WITOS

*Działacz ruchu ludowego,
poseł na Sejm RP,
trzykrotny premier RP*

Wincenty Witos urodził się w 1874 roku Wierzchosławicach, nieopodal Tarnowa, w ubogiej chłopskiej rodzinie Wojciecha i Katarzyny ze Sroków. Dość późno rozpoczął naukę w szkole, którą i tak po 2 latach – ze względów finansowych – musiał przerwać.

Jednak kontynuował ją indywidualnie

w domu, poszerzając wiedzę z historii Polski oraz dziejów wsi.

W latach 1885–1887 odbywał służbę w CK Armii. Po jej ukończeniu powrócił do Wierzchosławic, gdzie w latach 1908–1931 sprawował urząd wójta. W tym czasie wstąpił do Stronnictwa Ludowego i został członkiem Rady Naczelnej Stronnictwa. W wyniku rozłamu w ruchu ludowym został wiceprezesem, a następnie prezesem Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”. W latach 1911–1914 był posłem na galicyjski Sejm Krajowy, w latach 1911–1918 posłem do austriackiej Rady Państwa w Wiedniu.

W czasie I wojny światowej Wincenty Witos wraz z m.in. Ignacym Daszyńskim (→plansza nr 6), Stanisławem Strońskim i Stanisławem Kotem reprezentował stronnictwa galicyjskie w ramach Naczelnego Komitetu Narodowego.

Po odzyskaniu niepodległości stanął na czele Polskiej Komisji Likwidacyjnej, czyli rządu polskiego, który powstał w zaborze austriackim. W 1919 roku w wyborach do Sejmu Ustawodawczego został wybrany posłem obejmując przywództwo Klubu Poselskiego PSL „Piast”. 24 lipca 1920 roku, na skutek klęsk ponoszonych w wojnie polsko-bolszewickiej, stanął na czele Rządu Obrony Narodowej. Funkcję premiera Rzeczypospolitej Polskiej pełnił jeszcze dwukrotnie (1923, 1926).

Portret Wincentego Witos, mal. Maciej Milewski, 2012 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

24 lipca 1920 roku powołano koalicyjny Rząd Obrony Narodowej na czele z przywódcą ruchu ludowego Wincentym Witosem, jako premierem. Wicepremierem został przywódca PPS, Ignacy Daszyński

„Piast. Tygodnik polityczny, społeczny, oświatowy, poświęcony sprawom ludu polskiego. Naczelny organ Polskiego Stronnictwa Ludowego” (Kraków, 1 sierpnia 1920 r., nr 31, s. 1

Rząd Wincentego Witos (premier stoi w środku), Warszawa, 10 maja 1926 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

W 1928 roku ponownie został wybrany na posła; był jednym z przywódców opozycji ugrupowań lewicowych i centrowych wobec piłsudczyków. W 1930 roku był jednym z organizatorów Kongresu „Obrony Prawa i Wolności Ludu”. Wraz z 11 przywódcami „Centrolewu” został na rozkaz Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3) aresztowany i skazany na 1,5 roku więzienia w tzw. procesie brzeskim. Z wyrokiem się nie pogodził i udał się na polityczną emigrację do Czechosłowacji. Powrócił do kraju dopiero w marcu 1939 roku po utworzeniu przez Niemców Protektoratu Czech i Moraw.

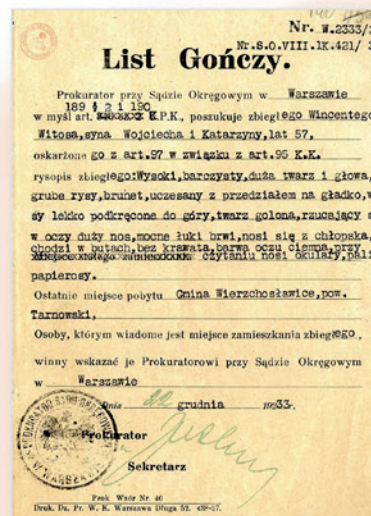
W czasie II wojny światowej Wincenty Witos był namawiany do współpracy z Gestapo i do utworzenia rządu kolaboracyjnego, na co zdecydowanie się nie zgodził. Był więziony przez Niemców, m.in. w Berlinie i na Zamku w Rzeszowie.

Proces brzeski: oskarżeni Herman Lieberman, Wincenty Witos i Kazimierz Bagński podczas przerwy w procesie, 26 października 1931 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Wincenty Witos, ok. 1930 r.
Archiwum Akt Nowych (Warszawa)

Uroczystości z okazji XXV-lecia działalności politycznej Wincentego Witos w Wierzchosławicach, 30 kwietnia 1933 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

List gończy za Wincentym Witosem, 22 grudnia 1933 r.
Archiwum Akt Nowych (Warszawa)

W Polsce Ludowej wraz ze Stanisławem Mikołajczykiem utworzył Polskie Stronnictwo Ludowe, którego został prezesem. W 1945 roku – na krótko przed śmiercią, powołano go na wiceprezesa Krajowej Rady Narodowej. Autor m.in. *Dzieł wybranych*, tom I–V, Warszawa 1988–2007.

Wincenty Witos zmarł w Krakowie 31 października 1945 roku i został pochowany w kaplicy cmentarnej w rodzinnych Wierzchosławicach.

Od 1898 roku żonaty z Katarzyną Tracz, miał jedną córkę Julię.

Wincenty Witos był odznaczony Orderem Orła Białego.

„Gdyby zaszła taka potrzeba, musimy podjąć walkę na śmierć i życie, bo lepsza nawet śmierć niż życie w kajdanach, lepsza śmierć niż podła niewola. Precz z małodusznością, precz ze zwątpieniem. Ludowi, który jest potęgą, wątpić nie wolno, ani rezygnować nie wolno! Trzeba ratować Ojczyznę, trzeba jej oddać wszystko – majątek, krew i życie, bo ta ofiara stokrotnie się opłaci, gdy uratujemy państwo od niewoli i hańby”.

Wincenty Witos, *Do Braci włościan na wszystkich ziemiach polskich*, 30 lipca 1920 r.

Portret Wincentego Witos, mal. Bernard Frydryślak, 1946 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WOJCIECH KORFANTY

Polityk związany z chrześcijańską demokracją, przywódca III Powstania Śląskiego, poseł na Sejm RP, wicepremier

Pocztówka z Wojciechem Korfantym, kampania wyborcza 1903 r. Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Wojciech (właściwie Adalbert) Korfanty urodził się w 1873 roku w osadzie Sadowki (obecnie Siemianowice Śląskie), w rodzinie górniczej. Już podczas nauki w gimnazjum działał w organizacjach propolskich, za co został wydalony ze szkoły. W 1895 roku rozpoczął studia filozoficzne, które przerywał i zmieniał uczelnie. Ostatecznie udało mu się uzyskać absolutorium w 1901 roku w Berlinie.

Był redaktorem „Górnolazaka” w Katowicach. W 1902 roku za publikację artykułów antyniemieckich został aresztowany i osadzony w więzieniu we Wronkach. W latach 1901–1908 jako członek Ligi Narodowej współpracował z Romanem Dmowskim (→plansza nr 5). Reprezentował Koło Polskie w Reichstagu (1903–1912) oraz pruskim Landtagu (1903–1918). 25 października 1918 roku wystąpił w Reichstagu z żądaniem przyłączenia do państwa polskiego wszystkich ziem polskich zabranych po zaborze pruskim.

Wojciech Korfanty – poseł do parlamentu niemieckiego na powiat katowicko-zabrski Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Wojciech Korfanty z żoną Elżbietą Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Po odzyskaniu niepodległości zamieszkał w Poznaniu, gdzie został członkiem rządu Wielkopolski podczas Powstania Wielkopolskiego – Naczelnej Rady Ludowej. W styczniu 1920 roku Wojciech Korfanty jako polski komisarz plebiscytowy na Górnym Śląsku nadzorował przygotowania do mającego odbyć się tam plebiscytu. W sierpniu 1920 roku współkierował II Powstaniem Śląskim. Po niekorzystnej dla Polaków interpretacji wyników plebiscytu, z 2 na 3 maja 1921 roku proklamował i stanął na czele III Powstania Śląskiego, które miało na celu zwrócenie uwagi Komisji Międzysojuszniczej mającej dokonać podziału Śląska pomiędzy Polskę i Niemcy. Cel został osiągnięty – zdecydowano o korzystniejszym dla Polski podziale spornego obszaru.

Wojciech Korfanty w latach 1922–1930 był posłem na Sejm RP związanym z Chrześcijańską Demokracją. Od października do grudnia 1923 roku pełnił funkcję wicepremiera w rządzie Wincentego Witosa (→plansza nr 7) i jego doradcy z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji. Jako przeciwnik Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3) stał się obiektem ataków ze strony sanacji. W 1930 roku wraz z posłami „Centrolewu” został aresztowany i osadzony w twierdzy brzeskiej. Po uwolnieniu powrócił na Górny Śląsk, jednak zagrożony ponownym aresztowaniem w kwietniu 1935 roku udał się na emigrację do Pragi, a następnie do Francji. Był jednym z organizatorów Frontu Morges oraz pierwszym prezesem Stronnictwa Pracy. Wiosną 1939 roku powrócił do ojczyzny, jego plany walki z Niemcami pokrzyżowało aresztowanie. Po trzech miesiącach został zwolniony z więzienia na Pawiaku z powodu ciężkiej choroby. Niedługo potem zmarł (17 sierpnia 1939 roku) i został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu przy ul. Francuskiej w Katowicach.

Wojciech Korfanty, poseł na Sejm RP, ok. 1928 r. Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

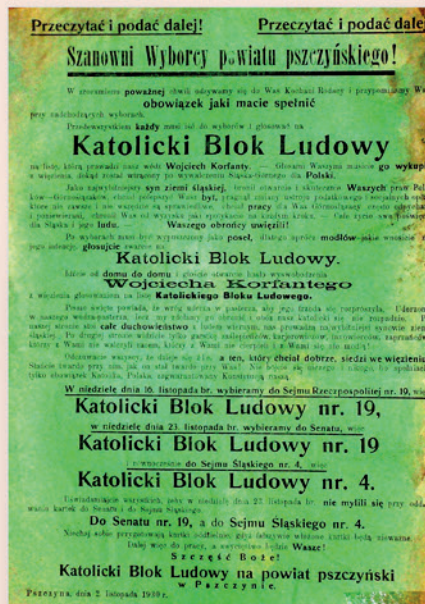

Wojciech Korfanty Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Autor m.in.: *Naród, państwo, Kościół, Wybór publicystyki katolicko-społecznej*, Katowice 1992.

Od 5 października 1903 roku żonaty z Elżbietą Szprotówną, z którą miał 4 dzieci: Witolda, Zbigniewa, Halżkę i Marię.

Wojciech Korfanty odznaczony był czterokrotnie Krzyżem Walecznych oraz pośmiertnie Orderem Orła Białego (1997 r.).

Ulotka wzywająca do głosowania na Katolicki Blok Ludowy i uwolnienia Wojciecha Korfantego z więzienia w Brzesku, 2 listopada 1930 r. Internet

Portret Wojciecha Korfantego, ok. 1939 r. Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

„Zasługę mojego uświadomienia narodowego przypisać muszę moim hakatystycznym profesorom w gimnazjum w Katowicach, którzy zohydzaniem wszystkiego co polskie i co katolickie wzbudzili we mnie ciekawość do książki polskiej, z której pragnąłem się dowiedzieć, czym jest ten łzony i poniżany naród, którego językiem w mojej rodzinie mówiłem”.

[Wojciech Korfanty], *Odezwa Wojciecha Korfantego do ludu śląskiego*, Katowice 1927

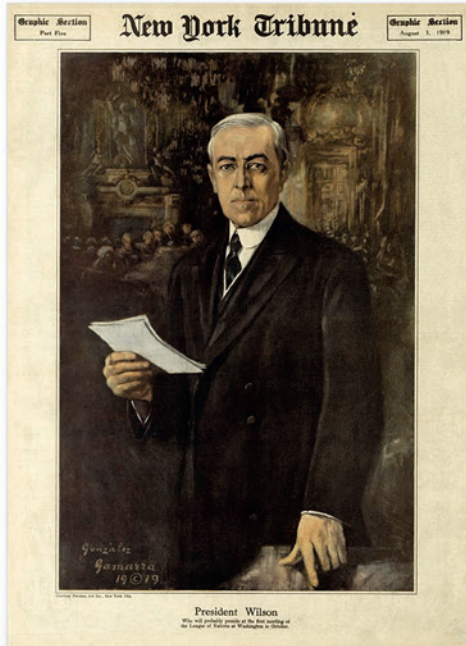

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

THOMAS WOODROW WILSON

Historyk, politolog,
gubernator stanu New
Jersey, dwudziesty ósmy
Prezydent USA

Portret Prezydenta Wilsona,
mal. Gonzalez Gamarra, 1919 r.
„New York Tribune” (Nowy Jork),
3 sierpnia 1919 r.

Thomas Woodrow Wilson urodził się 28 grudnia 1856 roku w Staunton w Wirginii, jako trzecie z czworga dzieci prezbiteriańskiego pastora dr. Josepha Rugglesa Wilsona i Jessie Janet Woodrow.

Ukończył Princeton University, a następnie Wydział Prawa University of Virginia i w 1883 roku obronił doktorat na Johns Hopkins University (pt. *Congressional Government: A Study in American Politics*). Był historykiem i politologiem. W latach 1902–1910 pełnił funkcję rektora Princeton University, zaś w okresie 1911–1913, z ramienia Partii Demokratycznej, sprawował urząd 34. gubernatora stanu New Jersey.

4 marca 1913 roku wybrany został 28. Prezydentem USA, które to stanowisko piastował przez dwie kadencje – do 4 marca 1921 roku.

4 sierpnia 1914 roku ogłosił „zbrojną neutralność” (*Armed neutrality*) Stanów Zjednoczonych w I wojnie światowej. Jednak na skutek doniesień z frontów w Europie 2 kwietnia 1917 roku poprosił Kongres o wypowiedzenie wojny Niemcom, co z czasem przeważało szalę zwycięstwa na stronę państw Ententy.

„Przypinka” z konwencji Partii Demokratycznej
w Illinois przed wyborami prezydenckimi w 1916 r.
Zbiory Błażeja Ojrowskiego (Bytom)

8 stycznia 1918 roku Prezydent przedstawił Kongresowi cele, jakie USA chcą osiągnąć w wojnie – znane jako „14 Punktów Wilsona”, a które stały się podstawą Traktatu Wersalskiego, załącznikiem idei Ligi Narodów i przyczyniły się m.in. do powstania kilku państw Europy Środkowo-Wschodniej (Węgry, Czechosłowacja, Polska). Warto dodać, że XIII z owych punktów odnosił się bezpośrednio do Polski: „Stworzenie niepodległego państwa polskiego na terytoriach zamieszkałych przez ludność bezspornie polską, z wolnym dostępem do morza, niepodległością polityczną, gospodarczą, integralność terytoriów tego państwa ma być zagwarantowana przez konwencję międzynarodową”. Po kapitulacji Niemiec Wilson wyjechał do Paryża (był pierwszym urzędującym Prezydentem USA, który odwiedził Europę), gdzie spędził sześć miesięcy na Konferencji Pokojowej.

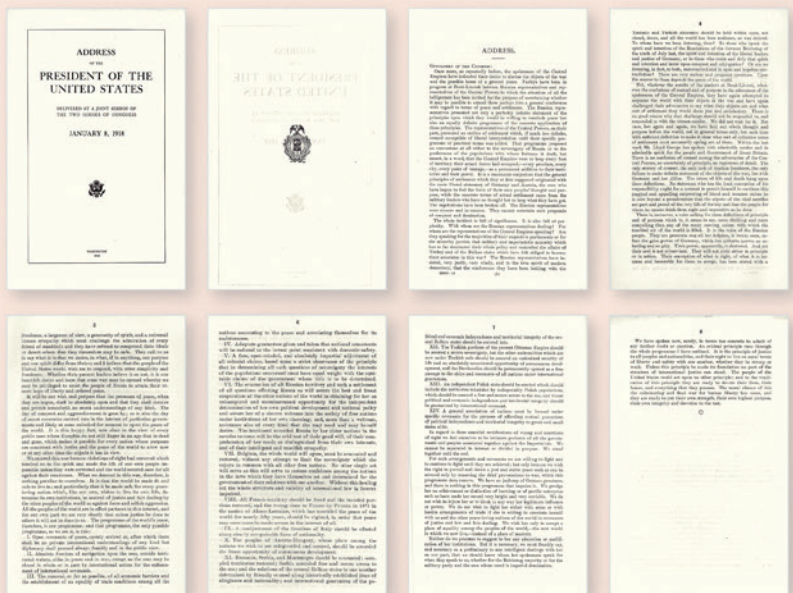
Prezydent Wilson z Pierwszą Damą Edith Bolling Galt Wilson,
karta pocztowa, ok. 1920r.
Zbiory Rafał E. Stolarskiego (Warszawa)

Statut Ligi Narodów, której celem miało być utrzymanie pokoju i współpracy na świecie, został przyjęty przez Konferencję Pokojową w traktacie wersalskim 28 czerwca 1919 roku. Za wkład w powstanie Ligi Narodów Prezydent Wilson w 1919 roku otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla.

Zmarł 3 lutego 1924 roku w Waszyngtonie, pochowany jest w Washington National Cathedral (Katedrze pw. św. Piotra i św. Pawła). Od 1885 roku żonaty z Ellen Louise Axson, z którą miał troje dzieci; po jej śmierci w 1914 roku ożenił się powtórnie z Edith Bolling Galt.

Wizerunek Prezydenta Wilsona widnieje na niebędącym w obiegu banknocie o nominale 100 000 dolarów...
Internet

Druk orędzia prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona do Kongresu z 8 stycznia 1918 roku, zawierającego słynne „14 Punktów”
Zbiory Rafał E. Stolarskiego (Warszawa)

Thomas Woodrow Wilson z tekstem XIII punktu
w dłoń, mal. Artur Szyk
Zbiory Błażeja Ojrowskiego (Bytom)

„Powinno być utworzone niepodległe państwo polskie, które winno obejmować ziemię zamieszkałą przez ludność bezspornie polską, mieć zapewniony wolny i bezpieczny dostęp do morza; jego niezawisłość polityczna, gospodarcza oraz całość terytorialna winna być zagwarantowana układem międzynarodowym”.

Prezydent Thomas Woodrow Wilson,
przemówienie do Senatu USA, 22 stycznia 1917 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

JÓZEF HALLER

Generał broni WP, dowódca II Brygady Legionów Polskich, Generalny Inspektor Armii Ochotniczej, poseł na Sejm RP, prezes Stronnictwa Pracy, minister oświaty, instruktor Towarzystwa Kółek Rolniczych, działacz skautowski, przewodniczący Związku Harcerstwa Polskiego

Pplk Józef Haller de Hallenburg
Ilustrowana kronika Legionów Polskich 1914-1918, oprac. Eugeniusz Cuiżini, Stanisław Librewski; oprac. graficzne, portrety, plansze kolorowe oraz projekt oprawy Atelier Gins-Barcz, Warszawa 1936

Józef Haller von Hallenburg urodził się 13 sierpnia 1873 roku w majątku Jurczyce koło Skawiny. Do dziewiątego roku życia wychowywał się wraz z licznym rodzeństwem na wsi, gdzie należał do Sodalicii Mariańskiej oraz do Trzeciego Zakonu Świeckiego Franciszkańskiego (tercjarzy).

W 1882 roku przeniósł się do Lwowa, gdzie rozpoczął naukę w gimnazjum niemieckim. Po ukończeniu gimnazjum wstąpił do wojskowej Niższej Szkoły Realnej w Koszycach, a następnie do Wyższej Szkoły Realnej w Mährisch-Weißkirchen (obecnie: Hranice na Moravě). Następnie studiował na Akademii Technicznej w Wiedniu, na wydziale artylerii. Po ukończeniu studiów został mianowany na stopień podporucznika i rozpoczął 15-letni okres służby w 11. pułku artylerii we Lwowie.

W 1910 roku wystąpił w stopniu kapitana ze służby w armii austro-węgierskiej i poświęcił się pracy społecznej. W 1912 roku został inspektorem w Towarzystwie Kółek Rolniczych. W tym czasie związał się z ruchem skautowym i Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół”, gdzie pracował, jako instruktor wojskowy. W 1913 roku był współautorem wzoru oznak i terminów harcerskich, z których wiele obowiązuje do dziś.

Po wybuchu Wielkiej Wojny, reklamowany z poboru do wojska austriackiego, wstąpił 27 sierpnia 1914 roku do formowanego we Lwowie Legionu Wschodniego, który po ewakuacji w okolice Mszany Dolnej uległ rozwiązaniu. Józef Haller objął dowództwo nad żołnierzami, którzy chcieli kontynuować walkę z Rosją w Legionach Polskich i po przeformowaniu objął stanowisko dowódcy 3. pułku piechoty Legionów – walczył na froncie w Karpatach Wschodnich. W lutym 1915 roku przeszedł do dyspozycji dowódcy II Brygady Legionów. Wiosną 1916 roku wszedł w skład Rady Pułkowników, a w lipcu 1916 roku został dowódcą II Brygady Legionów Polskich. Po kryzysie przysięgowym dowodził II Brygadą, w składzie Polskiego Korpusu Posiłkowego.

W lutym 1918 roku przebił się przez front austriacko-rosyjski pod Rarańczą i połączył się z polskimi formacjami w Rosji, gdzie otrzymał dowództwo 5. Dywizji Strzelców Polskich, a od 28 marca 1918 roku dowodził jednostkami całego II Korpusu Polskiego na Ukrainie, awansując do stopnia generała. Po bitwie pod Kaniowem uniknął niewoli i przedostał się przez Kijów do Moskwy, gdzie stanął na czele Polskiej Komisji Wojskowej.

W lipcu 1918 roku dotarł do Francji, gdzie 4 października 1918 roku Komitet Narodowy Polski powierzył mu dowództwo nad formującymi się polskimi oddziałami, które 28 września 1918 roku zostały uznane przez państwa Ententy za samodzielną, sojuszniczą i jedyną współwalczącą armię polską. Od lipca 1918 roku na czele oddziałów „Błękitnej Armii” walczył na froncie niemieckim, a po zakończeniu I wojny światowej przyjechał wiosną

1919 roku z jej oddziałami do Polski. Od maja walczył jak dowódca odcinka Frontu Wołyńskiego, a w czerwcu 1919 roku objął dowództwo Frontu Południowo-Zachodniego. W październiku 1919 roku objął dowództwo Frontu Pomorskiego, utworzonego w celu zajęcia Pomorza, przyznanego Polsce na mocy ustaleń Traktatu Wersalskiego. 10 lutego 1920 roku przybył do Pucka, gdzie dokonał symbolicznych zaślubin Polski z Bałtykiem. W 1920 roku objął funkcję Generalnego Inspektora Armii Ochotniczej, a w czasie bitwy warszawskiej dowodził wojskami broniącymi przedpola stolicy.

Gen. broni Józef Haller
Internet

Po wojnie Józef Haller pełnił funkcję Generalnego Inspektora Artylerii i przewodniczącego Najwyższej Wojskowej Komisji Opiniującej. Był członkiem Rady Wojennej, przewodniczył Związkowi Hallerczyków i Związkowi Harcerstwa Polskiego. W latach 1922–1927 był posłem na Sejm z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej. Ze względu na swoje radykalnie narodowe poglądy był uważany za osobę współodpowiedzialną m.in. za wywołanie atmosfery nagonki na Prezydenta RP Gabriela Narutowicza (→plansza nr 23), jako wybranego „niepolskimi” głosami.

W lipcu 1926 roku został przeniesiony w stan spoczynku i osiedlił się w majątku Gorzuchowo koło Chełmna na Pomorzu. W latach 1936–1939 był jednym z organizatorów i przywódców opozycyjnego wobec sanacji Frontu Morges. 10 października 1937 roku na został wybrany na stanowisko prezesa Rady Naczelnej Stronnictwa Pracy.

Po wybuchu II wojny światowej przedostał się przez Rumunię do Francji, gdzie wszedł do rządu gen. Władysława Sikorskiego, jako minister bez teki. Po upadku Francji przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie w latach 1940–1943 pełnił funkcję ministra oświaty w Rządzie Polskim na Uchodźstwie.

Mundur gen. Józefa Hallera
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Karykatura gen. Józefa Hallera, rys. Jerzy Zaruba
Czas wojen i pokoju. Karykatura polaka 1914-1939. Wystawa ze zbiorów własnych Muzeum Karykatury oraz innych kolekcji polskich, Warszawa kwiecień-czerwiec 2004

Po wojnie pozostał na emigracji i osiedlił się w Londynie, gdzie zmarł 4 czerwca 1960 roku. Został pochowany na cmentarzu Gunnersbury. Dzięki inicjatywie polskich harcerzy, jego prochy

wróciły 23 kwietnia 1993 roku do Polski i spoczęły w kościele garnizonowym św. Agnieszki w Krakowie.

Autor książki: *Pamiętniki. Z wyborem dokumentów i zdjęć* (Londyn 1964, Warszawa 2014).

Polski plakat werbunkowy *Wstap do wojska, bron Ojczyzny*, z postacią Generalnego Inspektora Armii Ochotniczej gen. broni Józefa Hallera, wydany przez Generalny Inspektorat Armii Ochotniczej, prof. Stanisław Siestrzeńcewicz, Warszawa, 1920 r.
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Zaślubiny Polski z morzem, mal. Wojciech Kossak, 1931 r.
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Józef Haller w 1903 roku poślubił Aleksandrę Salę, z którą miał syna Eryka.

Odniesiony m.in.: Orderem Orła Białego, Krzyżem Komandorskim Orderem „Polonia Restituta”, Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

„[...] Żołnierze, na sztandarze naszym widnieje niczem niezatarty napis, położony ręką polskiego żołnierza i potwierdzony krwią jego: «Dla Ciebie Polsko i dla Twojej chwały». Dla Polski walczyliśmy, by stwierdzić przed całym światem, że Polska jest, by przeszłość z przyszłością związać i wskrzesić świetne tradycje oręża polskiego, by na sile tego oręża oprzeć niepodległy byt Rzeczypospolitej Polskiej, tej Polski, do której tęskniły pokolenia. [...]”.

Józef Haller, Rozkaz mobilizacyjny z lipca 1918 roku, skierowanym do żołnierzy polskich na terenie Rosji

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

JÓZEF DOWBOR-MUŚNICKI

Generał porucznik Armii Imperium Rosyjskiego i generał broni Wojska Polskiego, dowódca I Korpusu Polskiego w Rosji, naczelny dowódca Powstania Wielkopolskiego

„Świat” (Warszawa), 4 maja 1918 r., nr 18

Józef Bogusław Maria Dowbor-Muśnicki herbu Przyjaciel urodził się 25 października 1867 roku w Garbowie koło Zawichostu, w rodzinie ziemiańskiej. Po rozpoczęciu nauki w gimnazjum w Radomiu w wieku 14 lat przeniósł się do Korpusu Kadetów w Petersburgu. Po jego ukończeniu w 1886 roku został słuchaczem 2. Konstantynowskiej Szkoły Wojskowej w Petersburgu, którą ukończył w 1888 roku w stopniu podporucznika. Następnie służył w 140. pułku piechoty, a później w 11. pułku grenadierów. W latach 1899–1902 studiował w rosyjskiej Akademii Sztabu Generalnego, kończąc ją w stopniu majora. W czasie wojny rosyjsko-japońskiej (1904–1905) służył jako oficer sztabu I Korpusu Syberyjskiego. W 1908 roku skierowano go do sztabu X Korpusu w Charkowie. Dwa lata później został szefem sztabu 11. Dywizji Piechoty stacjonującej w Łucku, Dubnie i Krzemieńcu. W 1912 roku przeniesiono go do 7. Dywizji Piechoty, w której otrzymał to samo stanowisko, a po wybuchu I wojny światowej wraz z nią wyruszył na front. W listopadzie 1914 roku Dowbora-Muśnickiego mianowano dowódcą 14. pułku strzelców Syberyjskich. Walczył na jego czele m.in. w zwycięskiej bitwie pod Przasnyszem, gdzie został ranny. W 1915 roku brał udział w bojach nad Dźwiną, będąc pod Lenewarden ponownie ranny. W sierpniu 1915 roku uzyskał stopień generała majora i przydział do sztabu I Armii. W lutym 1916 roku na czele 123. Dywizji Piechoty skierowany został do Azji Mniejszej. Pod koniec tego roku powrócił na front niemiecki i walczył pod Rygą jako dowódca 38. Dywizji Piechoty. W styczniu 1917 roku mianowano go szefem sztabu I Armii. 5 maja 1917 roku otrzymał stopień generała porucznika i dowództwo XXXVIII Korpusu, z którym w lipcu przełamał niemieckie pozycje pod Krewem.

Kopiec w Bobrujsku usypany przez żołnierzy I Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego, upamiętniający śmierć towarzyszy broni, 1918 r. Miniatura kopca znajduje się na Cmentarzu Powązki Wojskowe w Warszawie

Po wybuchu rewolucji lutowej podporządkował się Naczelnemu Polskiemu Komitetowi Wojskowemu w Rosji i na początku sierpnia 1917 roku został organizatorem i dowódcą I Korpusu Polskiego w Rosji. Na początku 1918 roku na czele korpusu toczył walki z Armią Czerwoną – wsławił się zajęciem Bobrujska w lutym 1918 roku. Wtedy też podporządkował się Radzie Regencyjnej (→plansza nr 2), a następnie pod naciskiem niemieckim zdemobilizował oddziały korpusu.

Gen. Józef Dowbor-Muśnicki i sztab I Korpusu Polskiego w Rosji, 1918 r.

Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Od stycznia 1919 roku, na wezwanie Naczelnej Rady Ludowej, które potwierdził Józef Piłsudski (→plansza nr 3), był naczelnym dowódcą Powstania Wielkopolskiego, organizując blisko 100-tysięczną Armię Wielkopolską, a w marcu awansował na stopień generała broni. Po zwycięskim powstaniu w Wielkopolsce przeprowadził proces integracji Armii Wielkopolskiej z resztą Wojska Polskiego, pozostając faktycznym jej dowódcą, jako dowódca Frontu Wielkopolskiego.

Gen. Józef Dowbor-Muśnicki – naczelny dowódca Powstania Wielkopolskiego, mal. M. Milewski

Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Mundur naczelnego dowódcy Powstania Wielkopolskiego – gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego

Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

14 września 1920 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Zamieszkał w majątku Batorowo koło Poznania, zajmując się gospodarstwem i działając m.in. w Stowarzyszeniu Dowborczyków „Ku chwale Ojczyzny”. Autor książki *Moje wspomnienia* (Warszawa 1935, Poznań 1936, Poznań 2013). Po długiej chorobie zmarł 26 października 1937 roku w Batorowie. Pochowano go na cmentarzu w Lusowie.

W 1905 roku ożenił się z Agnieszką Korsuńską alias Korsońską; miał czworo dzieci: Gedymina, Olgierda, Janinę i Agnieszkę. Generał Józef Dowbor-Muśnicki za życia nie otrzymał żadnego polskiego odznaczenia państwowego... Dopiero pośmiertnie, 18 grudnia 1998 roku uhonorowany został przez Prezydenta RP Krzyżem Wielkim Orderu „Polonia Restituta” „w uznaniu wybitnych zasług dla niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej”.

Dowódca Powstania Wielkopolskiego generał broni Dowbor-Muśnicki, naczelny dowódca Powstania Wielkopolskiego, mal. Zdzisław Walczak, 1993 r.

Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Naczelnik Józef Piłsudski podczas wizyty w Poznaniu 27 października 1919 r.; z lewej gen. Józef Dowbor-Muśnicki, z prawej adiutant Józefa Piłsudskiego – mjr Bolesław Wieniawa-Długoszowski oraz minister byłej Dzielnicy Pruskiej Władysław Seyda (w ubraniu cywilnym)

Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Gen. dyw. Józef Dowbor-Muśnicki, lata 20. XX wieku

Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

„Podobno jesteście patriotami. nie można temu zaprzeczyć, ale czy nie ma tu więcej uczucia niż świadomości? [...] Był wypędek z gimnazjum sięga z lekkim sercem po tekę ministerialną, rachmistrz po posadę dyrektora banku, pisarz gminny po posadę wojewody; rolnik mędrkuje nad kwestiami dotyczącymi inżyniera, lekarz nad sprawami wojskowymi i tak dalej; jeden ród wynosi nad drugim, bo o pięćdziesiąt lat wcześniej otrzymał indygenat”.

Józef Dowbor-Muśnicki, *Moje wspomnienia*, Poznań 1936

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

STANISŁAW SZEPTYCKI

Plk CK Armii Stanisław Szeptycki, 1915 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Generał broni WP, komendant Legionów Polskich, szef Sztabu Generalnego WP, minister spraw wojskowych, prezes Polskiego Czerwonego Krzyża

Stanisław Maria Jan Teofil hrabia Szeptycki herbu własnego urodził się 3 listopada 1867 roku w Przylbicach, w powiecie Jaworów. Uczęszczał do gimnazjum we Lwowie, a następnie w Przemyślu i Krakowie. Od 1885 roku był słuchaczem Akademii Wojskowo-Technicznej

w Mödling, po której ukończeniu uzyskał stopień podporucznika artylerii i został przydzielony do 3. dywizjonu artylerii polowej w Jarosławiu. Następnie był słuchaczem Szkoły Jazdy w Wiedniu, a od 1892 roku instruktorem jazdy konnej w 10. Brygadzie Artylerii w Przemyślu.

Ukończył studia w Szkole Sztabu Generalnego w Wiedniu i od 1896 roku służył w sztabie LIII Brygady Piechoty, 27. i 12. Dywizji Piechoty. W latach 1904–1905 pełnił funkcję austriackiego attaché wojskowego przy armii rosyjskiej w Mandżurii. Od października 1905 roku był oficerem sztabu 3. Dywizji Kawalerii, a następnie pracował w Biurze Ewidencyjnym Sztabu Generalnego w Wiedniu. Od 1907 roku był szefem sztabu 3. Dywizji Kawalerii i dowódcą dywizjonu artylerii. W maju 1912 roku przeniesiony został do Sztabu Generalnego i skierowany do Rzymu, gdzie pełnił funkcję attaché wojskowego, awansując na pułkownika.

Po wybuchu I wojny światowej objął funkcję szefa sztabu Obszaru Lwowskiego w dowództwie 3. Armii, a następnie był szefem sztabu II Korpusu. We wrześniu 1915 roku został mianowany dowódcą XXX Brygady Artylerii.

W lipcu 1916 roku został przeniesiony do Legionów Polskich, gdzie był dowódcą III Brygady. Od 14 listopada 1916 roku do kwietnia 1917 roku pełnił funkcję komendanta Legionów. Awansowany na generała został wyznaczony generalnym gubernatorem austriackiej okupacji z siedzibą w Lublinie. Po podpisaniu przez państwa centralne traktatu brzeskiego z Ukrainą Republiką Ludową podał się do dymisji. Przeniesiony został na front włoski, gdzie dowodził LXXXV Brygadą Piechoty.

Plk Stanisław Szeptycki, komendant Legionów Polskich, 1917 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Gen. broni Stanisław Szeptycki,
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

W listopadzie 1918 roku decyzją Rady Regencyjnej (→plansza nr 2) mianowany został Generalnym Inspektorem WP, a następnie był organizatorem i szefem Sztabu Generalnego WP. 6 lutego 1919 roku, wobec krytyki działań zbrojnych prowadzonych w Małopolsce Wschodniej, został na własną prośbę urlopowany. Od kwietnia 1919 roku dowodził Frontem Litewsko-Białoruskim, a w marcu 1920 roku objął dowództwo nad 4. Armią. Awansowany do stopnia generała broni z dniem 1 kwietnia 1920 roku. Z powodu konfliktu z Józefem Piłsudskim (→plansza nr 3) został 31 lipca 1920 roku zdymisjonowany. Od września 1921 roku był Inspektorem Armii w Krakowie, i wkroczył w 1922 roku na czele oddziałów Wojska Polskiego na Górną Śląsk.

Stanisław Szeptycki od czerwca do grudnia 1923 roku pełnił funkcję ministra spraw wojskowych w gabinecie Wincentego Witosa. Od grudnia 1923 roku był ponownie Inspektorem Armii w Krakowie. Podczas zamachu majowego opowiedział się po stronie rządu, a w czerwca 1926 roku został na własną prośbę przeniesiony w stan spoczynku.

Zamieszkał w Krakowie, gdzie nie angażował się w działalność polityczną. Pełnił jedynie funkcję prezesa Krajowego Towarzystwa Naftowego.

W czasie II wojny światowej mieszkał nadal w Krakowie i nie uczestniczył w ruchu oporu. Od maja 1945 roku pełnił funkcję prezesa Polskiego Czerwonego Krzyża. Zmarł 9 października 1950 roku w Korczynie koło Krosna i tam został pochowany.

Pszczyna, Rynek, 29 czerwca 1922 r. – dzień głównej uroczystości powrotu ziemi pszczyńskiej do Polski; ppor. Stanisław Krzyżowski (w cywilnym ubraniu) wręczył gen. broni Stanisławowi Szeptyckiemu umajony karabin
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

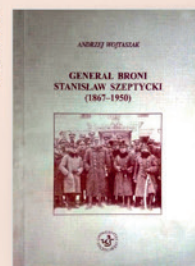

Marszałek Józef Piłsudski, gen. broni Stanisław Szeptycki i gen. dyw. Stanisław Haller przed Grobem Nieznanego Żołnierza na pl. Saskim w Warszawie, ok. 1925 r.
Zbiory Błażeja Ci-bromskiego (Bytom)

W 1906 roku poślubił Marię Józefinę Sapieżankę-Kodeńską, która zmarła w 1917 roku. W 1925 roku zawarł drugi związek ze Stanisławą Olizar. Odznaczony m.in.: Krzyżem Komandorskim i Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Andrzej Wojtaszak,
Generał broni Stanisław Szeptycki (1867–1950), Szczecin 2000, okładka
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Tablica pamiątkowa na dworze Szeptyckich w Korczynie, 2017 r.
Fundacja Rodu Szeptyckich (Warszawa)

„[...] Wszystkim dowódcom i żołnierzom za świetnie wykonaną operację cześć i podziękowanie. Moi żołnierze, moi chłopcy drodzy, Wilno nasze, Lida nasza, Baranowicze nasze, Nowogródek nasz, lepszego daru nie mogliście złożyć Ojczyźnie w dniu Zmartwychwstania Pańskiego. W całej Rzeczypospolitej Polskiej, jak długa i szeroka, zapanuje jutro wielkie wesele, uderzą miliony serc wdzięcznych dla was. Wy zaś karni, srodze strudzeni, stać będziecie na swoich placówkach, śledząc pilnie zaczajonego wroga i gotowi zawsze na śmierć. [...]”

Stanisław Szeptycki, Rozkaz z kwietnia 1919 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

TADEUSZ JORDAN-ROZWADOWSKI

Generał broni WP, szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Generalny Inspektor Jazdy

Tadeusz Jordan-Rozwadowski urodził się 19 maja 1866 roku w Babinie (obwód stanisławowski) w szlacheckiej rodzinie herbu Trąby, o tradycjach wojskowych. Kształcił się w Szkole Kadetów Kawalerii w Hranicach na Morawach, a później w wiedeńskiej Wojskowej Akademii Technicznej, którą ukończył jako podporucznik. Następnie studiował w Szkole Wojennej, po ukończeniu której w 1891 roku objął funkcję adiutanta sztabu w 3. Brygadzie Kawalerii w Mariborze. Po dwóch latach został przeniesiony do sztabu 31. Dywizji Piechoty w Budapeszcie, a od 1896 roku był attaché wojskowym w Bukareszcie. W 1907 roku wrócił do Stanisławowa, gdzie dowodził 31. pułkiem artylerii polowej. Jako znawca konstrukcji artyleryjskich płk Tadeusz Rozwadowski dokonał kilku znaczących wynalazków.

Po wybuchu I wojny światowej, już w stopniu generała, został dowódcą 12. Brygady Artylerii przyczyniając się m.in. do zwycięstwa pod Gorlicami oraz Jarosławiem. W 1915 roku został awansowany na dowódcę 43. Dywizji Piechoty. W drugiej połowie 1915 roku coraz częściej zaczął popadać w konflikty z Naczelnym Dowództwem, krytykował sposób traktowania ludności polskiej i ukraińskiej, i w lutym 1916 roku został przeniesiony na wojskową emeryturę. W tym samym roku podjął współpracę z Tymczasową Radą Stanu i jej kontynuatką – Radą Regencyjną (-plansza nr 2). W 1918 roku został oficjalnym szefem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i zajął się organizacją sił zbrojnych, jednak już w listopadzie 1918 roku złożył dymisję w związku ze sporem z Józefem Piłsudskim (-plansza nr 3) o sposób tworzenia armii. Po dymisji, objął dowództwo Wojsk Polskich w Galicji Wschodniej i ruszył z pomocą do obleganego przez Ukraińców Lwowa; wkrótce objął dowództwo Armii „Wschód”.

Feldmarschalleutnant armii Austro-Węgier Tadeusz Rozwadowski, 1918 r. Centralne Archiwum Wojskowe (Warszawa)

Marszałek Józef Piłsudski, gen. broni Tadeusz Rozwadowski, gen. dyw. Kazimierz Sosnkowski, 1923 r. Centralne Archiwum Wojskowe (Warszawa)

Gen. broni Tadeusz Rozwadowski, 1926 r. Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Od marca 1919 roku był szefem Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu. Tam Rozwadowski zabiegał o polskie interesy w Galicji Wschodniej i wynegocjował podstawy przyszłego sojuszu z Rumunią.

W 1920 roku powrócił do kraju, 22 lipca objął ponownie funkcję szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i zajął się reorganizacją wojska do walki z bolszewikami. Rozwadowski, popierany przez oficerów Francuskiej Misji Wojskowej, w nocy z 8 na 9 sierpnia 1920 roku opracował słynny rozkaz operacyjny specjalny oznaczony fikcyjnym numerem 10 000, a będący ostatecznym planem Bitwy Warszawskiej. Odtąd wśród historyków trwają spory o autora warszawskiej wiktoryi z 15 sierpnia 1920 roku... Po bitwie 18 sierpnia Rozwadowski został dowódcą Frontu Południowego, na którego czele odniósł wiele zwycięstw. W 1921 roku został szefem Generalnego Inspektoratu Jazdy.

Po rozpoczęciu zamachu majowego w 1926 roku zarządził spacyfikowanie zwolenników Marszałka Józefa Piłsudskiego i polecił użycie bomb przeciwko oddziałom zmierzającym do Warszawy. Po ustąpieniu Prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego podał się do dymisji. Internowany, a potem aresztowany i osadzony w więzieniu w Wilnie – jesienią 1926 roku Sąd Wojskowy orzekł bezzasadność aresztu wobec Generała w związku z brakiem dowodów. Jednak na wniosek prokuratora wojskowego pozostał On w więzieniu, z uwagi na „interes wojska pierwszorzędnej wagi”. W kwietniu 1927 roku został przeniesiony w stan spoczynku, a następnie jako chory – zwolniony z więzienia.

Mimo choroby nadal pracował nad wynalazkami i traktatami wojskowymi. W roku 1928 napisał referat *Problemy dzisiejszej obrony Państwa*, określanej również jego wojskowym testamentem.

Rozkaz operacyjny specjalny nr 10.000 z 10 sierpnia 1920 r. do Bitwy Warszawskiej, opracowany przez gen. dyw. Tadeusza Rozwadowskiego, s. 1 Józef Piłsudski Institute of America (Nowy Jork)

Tadeusz Rozwadowski po zwolnieniu z więzienia, 1927 r. Zbiory Elżbiety Olszowskiej (Bytom)

Zmarł 18 października 1928 roku w lecznicy św. Józefa przy ul. Hożej w Warszawie. Trumnę przewieziono do Lwowa i 22 października złożono na Cmentarzu Obrońców Lwowa. Obecnie grób jest pusty, a szczątki Generała zaginęły.

Tadeusz Rozwadowski od 1894 roku był żonaty z Marią hr. Komorowską, z którą miał trójkę dzieci: Melanię Marię, Józefa i Kazimierza. Odznaczony m.in.: Krzyżem Komandorskim i Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Grób gen. broni Tadeusza Rozwadowskiego na Cmentarzu Obrońców Lwowa, 2006 r. Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

„Bitwa, dziś rozpoczęta pod Warszawą i Modlinem decydować będzie o losach dalszych całej Polski! Albo rozbijemy zupełnie dzicz bolszewicką i udaremnimy tym samym zamach sowiecki na niepodległość Ojczyzny i byt Narodu, albo ciężka niedola i nowe jarzmo czeka nas wszystkich bez wyjątku. Pomni tradycji rycerskich polskich stanęli dziś wszyscy chłopci, robotnicy i cała inteligencja do walki tej na śmierć i życie. Pomni hasła odwiecznego, Bóg i Ojczyzna, natężymy też w tych dniach najbliższych wszystkie nasze siły, by zgnieść doszczętnie przewrotnego wroga, dybiącego na naszą zagładę. Zaprzysiął on zgubę Polski, a łaknie zdobycia i rabunku Warszawy. Ale my stolicy nie damy, Polskę od nich oswobodzimy i zgotujemy tej czerwonej hordzie takie przyjęcie, żeby nic z niej nie zostało. Niech wszyscy wiedzą, że zwyciężyć musimy! [...]”

Rozkaz nr 71 z 14 sierpnia 1920 r., podpisany przez szefa Sztabu Generalnego WP gen. Tadeusza Rozwadowskiego

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

KAZIMIERZ SOSNKOWSKI

Generał broni WP, działacz niepodległościowy, założyciel Związku Walki Czynnej, legionista, minister spraw wojskowych, prezes Klubu Sportowego „Polonia Warszawa”, prezes Polskiego Związku Łowieckiego, Komendant Główny Związku Walki Zbrojnej, Naczelny Wódz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

Kazimierz Sosnkowski w mundurze legionowym, 1915 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Kazimierz Sosnkowski urodził się 19 listopada 1885 roku w Warszawie. Tu ukończył gimnazjum i zdał w 1905 roku egzamin na Politechnikę Warszawską, gdzie jednak nie podjął studiów z powodu zamknięcia uczelni po wybuchu strajku szkolnego. W tym samym roku wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej, a rok później do Organizacji Bojowej PPS, gdzie pełnił funkcję komendanta w okręgu warszawskim, radomskim i Zagłębiu Dąbrowskim. Od 1907 roku studiował na Politechnice Lwowskiej, angażując się jednocześnie w działalność niepodległościową. W 1908 roku utworzył Związek Walki Czynnej, a w 1910 roku był współzałożycielem Związku Strzeleckiego, w którym objął funkcję szefa sztabu.

Po wybuchu I wojny światowej był szefem sztabu 1. pułku piechoty Legionów, a następnie I Brygady, awansując na pułkownika. Po dymisji Józefa Piłsudskiego (→plansza 3) pełnił obowiązki dowódcy I Brygady. W kwietniu 1917 roku został zastępcą Piłsudskiego, jako szefa Departamentu Wojskowego przy Tymczasowej Radzie Stanu. Po kryzysie przysięgowym został 22 lipca 1917 roku aresztowany i uwięziony razem z Piłsudskim w twierdzy magdeburskiej.

Wypuszczony na wolność 10 listopada 1918 roku powrócił razem z Piłsudskim do Warszawy i rozpoczął służbę w Wojsku Polskim, awansując na generała. Początkowo był dowódcą Okręgu Generalnego Warszawa, a następnie od 3 marca 1919 roku wiceministrem spraw wojskowych. 25 maja 1920 roku został dowódcą Armii Rezerwowej, a od 10 sierpnia 1920 roku był ministrem spraw wojskowych i członkiem Rady Obrony Państwa. Od lutego 1924 roku był członkiem Rady Wojennej i dowódcą Okręgu Korpusu nr VII w Poznaniu.

Ppłk Kazimierz Sosnkowski
Ilustrowana kronika Legionów
Polskich 1914-1918, oprac.
Eugeniusz Osurmi, Stanisław
Librowski; oprac. graficzne,
portrety, plansze kolorowe
oraz projekt oprawy Atelier
Girs-Barcz, Warszawa 1936

Komendant Józef Piłsudski
i „Szeff” – Kazimierz Sosnkowski,
1915 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Portret gen. broni Kazimierza
Sosnkowskiego, mal. Stefan
Norblin, 1938 r.
Muzeum Wojska Polskiego
(Warszawa)

W czasie zamachu majowego 1926 roku, nie chcąc popierać żadnej ze stron, próbował popełnić samobójstwo. Odratowany, po pobycie szpitalnym wrócił na poprzednie stanowisko. Od marca 1927 roku był Inspektorem Armii „Podole”, a później „Wołyń”. W 1928 roku został Inspektorem Armii „Polesie” i na tym stanowisku awansował w 1936 roku na generała broni. Jednocześnie był przewodniczącym Komitetu do Spraw Uzbrojenia i Sprzętu, a także przewodniczącym Komitetu Wyższej Szkoły Wojennej. W latach 1928–1939 pełnił funkcję prezesa Klubu Sportowego „Polonia Warszawa”, a w 1936 roku został pierwszym prezesem Polskiego Związku Łowieckiego.

Po agresji niemieckiej został 10 września 1939 roku wyznaczony dowódcą Frontu Południowego. Po nieudanych próbach przebicia się na odsiecz Lwowa rozwiązał resztki oddziałów z zadaniem samodzielnego przedzierania się na Węgry. W październiku 1939 roku dotarł do Paryża i w emigracyjnym rządzie gen. Władysława Sikorskiego (→plansza 17) objął stanowisko wicepremiera i ministra stanu, przewodniczącego Komitetu Ministrów dla Spraw Kraju. Od 13 listopada 1939 roku do 30 czerwca 1940 roku pełnił funkcję Komendanta Głównego Związku Walki Zbrojnej. Po podpisaniu układu Sikorski–Majski, w lipcu 1941 roku, ustąpił z rządu na znak protestu.

Po śmierci gen. Władysława Sikorskiego objął 8 lipca 1943 roku funkcję Naczelnego Wodza. Opowiadał się przeciwko ujawnianiu się polskiego podziemia na ziemiach II RP zajmowanych przez Armię Czerwoną oraz był przeciwnikiem powstania w stolicy. Jego rozkaz wydany 1 września 1944 roku do żołnierzy Armii Krajowej, wywołał oburzenie wśród aliantów, co doprowadziło do jego odwołania 30 września 1944 roku.

Po zwolnieniu go z funkcji Naczelnego Wodza wyjechał w listopadzie 1944 roku do Kanady i osiedlił się w Arundel pod Montrealem. Tam do śmierci pracował i prowadził działalność publicystyczną. Zmarł 11 października 1969 roku w Arundel, a jego prochy złożone zostały w kościele św. Stanisława w Paryżu. W 1992 roku sprowadzono je do Warszawy i pochowano w podziemiach archikatedry św. Jana.

Naczelny Wódz gen. broni Kazimierz Sosnkowski (w środku),
w towarzystwie gen. dyw. Mariana Kukieła (z lewej) i gen. bryg.
Stanisława Kopanskiego (z prawej), Londyn, 1944 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Naczelny Wódz gen. broni Kazimierz
Sosnkowski i gen. dyw. Władysław Anders,
Włochy, 1944 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Naczelny Wódz gen. broni Kazimierz
Sosnkowski, 1944 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Nagrobek gen. dyw. Kazimierza
Sosnkowskiego w archikatedrze św. Jana
w Warszawie, 2008 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Odnaczony m.in.: Orderem Orła Białego, Wielką Wstęgą Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Żonaty ze Stefanią Sobańską z którą miał córkę Zofię. Małżeństwo to zostało anulowane z powodu choroby psychicznej żony wywołanej przez śmierć córki. Drugą żoną generała była Jadwiga Żukowska, z którą miał pięciu synów: Aleksandra, Jana, Zygmunta, Mieczysława i Piotra.

„Pięć lat minęło od dnia, gdy Polska, wysłuchawszy zachęty Rządu brytyjskiego i otrzymawszy jego gwarancje, stanęła do samotnej walki z potęgą niemiecką. [...] Od miesiąca bojownicy Armii Krajowej pospół z ludem Warszawy krwawią się samotnie na barykadach ulicznych w nieubłaganych zapasach z olbrzymią przewagą przeciwnika. Samotność kampanii wrześniowej i samotność obecnej bitwy o Warszawę są to dwie rzeczy zgoła odmienne. Lud Warszawy, pozostawiony samym sobie i opuszczony na froncie wspólnego boju z Niemcami – oto tragiczna i potworna zagadka, której my, Polacy, odcyfrować nie umiemy na tle technicznej potęgi Sprzymierzonych u schyłku piątego roku wojny. Nie umiemy, dlatego, że nie straciliśmy jeszcze wiary, że światem rządzą prawa moralne. Nie umiemy, bo uwierzyć nie jesteśmy w stanie, że oportunizm ludzki w obliczu siły fizycznej mógłby posunąć się tak daleko, aby patrzeć obojętnie na agonię stolicy tego kraju, którego żołnierze tyle innych stolic własną piersią osłonili. [...]”

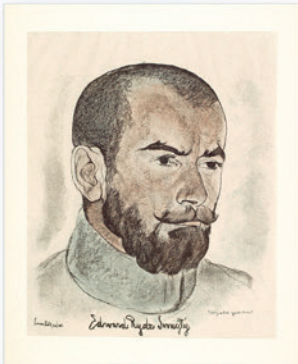
Gen. broni Kazimierz Sosnkowski, Rozkaz nr 19 do żołnierzy Armii Krajowej, 1 września 1944 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

EDWARD ŚMIGŁY-RYDZ

Edward Rydz-Śmigły, rys. Leopold Gottlieb, 1915 r.
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Marszałek Polski, legionista, komendant główny Polskiej Organizacji Wojskowej, Generalny Inspektor Sił Zbrojnych, Naczelny Wódz Wojska Polskiego w kampanii wrześniowej 1939 r.

Edward Rydz urodził się 11 marca 1886 roku w Brzeżanach. Uczęszczał do miejscowego gimnazjum, a od 1905 roku studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie oraz na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1911 roku ukończył Szkołę

Oficerów Rezerwy w Wiedniu, a w następnym roku studia na ASP. W 1912 roku wstąpił do Związku Strzeleckiego. Wtedy też przybrał pseudonim „Śmigły”, który wkrótce dołączył do swojego nazwiska. W 1913 roku został komendantem Związku Strzeleckiego w Okręgu Lwowskim. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii austriackiej, lecz wyreklamowany przez Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3) walczył w Grupie Piłsudskiego, gdzie został dowódcą batalionu, a po utworzeniu I Brygady Legionów Polskich – dowódcą 1. pułku piechoty Legionów, awansując do stopnia pułkownika. Po kryzysie przysięgowym rozpoczął działalność w Polskiej Organizacji Wojskowej i w latach 1917–1918 był jej komendantem głównym.

Jerzy Kossak pinx
MJR. EDWARD ŚMIGŁY-RYDZ NA CZELE III. BATALIONU I. BRYGADY W ATAKU NA POZYCJE ROSYJSKIE POD LASKAMI W DNIU 28 PAŹDZIERNIKA 1914 R.

Muzeum Powiatowe w Nysie

W listopadzie 1918 roku wszedł w skład Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej Ignacego Daszyńskiego (→plansza nr 6), gdzie był ministrem spraw wojskowych. W tym samym miesiącu został mianowany dowódcą Okręgu Generalnego Lublin, awansując na generała. Od grudnia 1918 roku dowodził Okręgiem Generalnym Warszawa, a w lutym 1919 roku został dowódcą Grupy Operacyjnej „Kowel”, dwa miesiące później stając na czele wojsk, które zajęły Wilno.

Wiosną 1920 roku, jako dowódcą 3. Armii prowadził grupą uderzeniową, która zajęła w maju 1920 roku Kijów. W czasie bitwy warszawskiej dowodził prawym skrzydłem grupy uderzeniowej nacierającej znad Wieprza, a następnie Frontem Środkowym i 2. Armią.

Po zakończeniu działań wojennych był od 1921 roku Inspektorem Armii w Wilnie, a następnie od 1926 roku Inspektorem Armii w Warszawie. 13 maja 1935 roku został desygnowany przez Prezydenta RP i rząd na Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych.

Naczelny Wódz Józef Piłsudski i generał Edward Śmigły-Rydz na froncie wojny polsko-bolszewickiej, 1920 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Mocno angażował się w działalność polityczną, zdecydowanie popierając linię obroną przez obóz sanacyjny. Utworzył Obóz Zjednoczenia Narodowego, który miał zastąpić skompromitowany niepowodzeniami Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem. W lipcu 1936 roku został uznany za drugą osobę w państwie po Prezydencie RP Ignacym Mościckim. 9 listopada 1936 roku awansował na generała broni, a następnego dnia otrzymał buławę marszałkowską.

W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku pełnił funkcję Naczelnego Wodza Wojska Polskiego. 17 września 1939 roku po wkroczeniu Armii Czerwonej na teren Polski, wydał tzw. dyrektywę ogólną odnośnie zachowania wobec nowego najeźdźcy, a sam przekroczył wraz z rządem granicę rumuńską. Internowany w Craiova, a następnie w Dragoslavele, 27 października 1939 roku zrzekł się funkcji Naczelnego Wodza i Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych.

Prezydent RP Ignacy Mościcki wręcza Marszałkowi Polski Edwardowi Śmigłemu-Rydzowi buławę marszałkowską, Warszawa – Zamek Królewski, 10 listopada 1936 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Marszałek Polski Edward Śmigły-Rydz, 1937 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Marszałek Polski Edward Śmigły-Rydz, 1938 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

10 grudnia 1940 roku zbiegł z internowania i przedostał się przez Węgry do Polski. 30 października 1941 roku przybył do Warszawy, gdzie poprosił o wcielenie w szeregi Związku Walki Zbrojnej w stopniu szeregowca. Zmarł 3 grudnia 1941 roku, a przyczyną zgonu był najprawdopodobniej zawał serca lub zapalenie płuc. Został pochowany pod konspiracyjnym pseudonimem „Adam Zawisza” na Cmentarzu Powązki Cywilne w Warszawie. Dopiero w 1994 roku jego grób uzupełniono o właściwe dane osobowe.

Autor m.in.: *Byście o sile nie zapomnieli. Rozkazy, artykuły, mowy 1904–1936*, Lwów 1936 i *Dążąc do końca swoich dróg*, Londyn 1989. Edward Śmigły-Rydz żonaty był z Martą Thomas-Zaleską. Odznaczony m.in.: Orderem Orła Białego, Wielką Wstęgą i Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego „Wirtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości z Mieczami i czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Król Rumunii Karol II Hohenzollern-Sigmaringen (w mundurze pułkownika WP, jako Szef 57. pułku piechoty Wielkopolskiej im. Karola II Króla Rumunii) i Marszałek Polski Edward Śmigły-Rydz, 28 kwietnia 1937 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Marszałek Edward Śmigły-Rydz na okładce amerykańskiego tygodnika „Time” z 11 września 1939 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

„Miłość Ojczyzny – to polski dyktator!”

Marszałek Edward Śmigły-Rydz, przemówienie z 21 listopada 1937 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WACŁAW IWASZKIEWICZ

Generał broni WP, dowódca Dywizji Litewsko-Białoruskiej, naczelny dowódca Wojsk Polskich w Galicji Wschodniej, członek Kapituły Tymczasowej Orderu Wojskowego „Virtuti Militari”

Plk. Waclaw Iwaszkiewicz w mundurze armii carskiej, ok. 1910 r. Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Wacław Teodor Iwaszkiewicz-Rudoszański urodził się 26 sierpnia 1871 roku w Omsku, w rodzinie szlachecka z Witebszczyzny, zesłanego na Syberię.

Po ukończeniu Korpusu Kadetów w Omsku

i Pawłowskiej Szkoły Wojskowej w Petersburgu mianowany został w 1891 roku podporucznikiem armii rosyjskiej i rozpoczął służbę na Dalekim Wschodzie. Brał udział w starciach z Chińczykami na pograniczu Mandżurii, a w 1900 roku w ekspedycji wojskowej przeciwko powstaniu ludowemu w Chinach (tzw. powstanie bokserów). W latach 1904–1905 walczył w wojnie rosyjsko-japońskiej i odznaczył się w bitwie pod Laojanem, gdzie został ciężko ranny. Początek I wojny światowej zastał go w stopniu pułkownika na stanowisku dowódcy 54. pułku strzelców Syberyjskich. Za udział w bitwie pod Łodzią i osłonę odwrotu armii rosyjskiej został mianowany generałem i nagrodzony złotą szablą. Po awansie został wyznaczony dowódcą brygady piechoty. W 1917 roku, jako dowódca dywizji odznaczył się w walkach pod Rygą, gdzie ponownie został ranny.

Po wybuchu rewolucji lutowej w Rosji pracował najpierw w Naczelnym Polskim Komitecie Wojskowym, a w listopadzie 1917 roku został dowódcą 3. Dywizji Strzelców, która po przybyciu do Bobrujska weszła w skład I Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego (–plansza nr 11). Po kapitulacji 21 maja 1918 roku korpusu przed Niemcami, odrzucił propozycję objęcia dowództwa wojsk polskich formowanych w USA i wyjechał do Polski.

„Złota szabla” – czyli Złoty Orzeł „Za Waleczność” przyznawany w armii Imperium Rosyjskiego za wyjątkową dzielność wykazaną w boju; takie wyróżnienie otrzymał 13 kwietnia 1907 roku plk Waclaw Iwaszkiewicz

Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Gen. ppor. Waclaw Iwaszkiewicz, 1918 r. Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Szlak bojowy Dywizji Litewsko-Białoruskiej, dowodzonej przez gen. ppor. Wacława Iwaszkiewicza Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

W pierwszych dniach listopada 1918 roku zgłosił się do Wojska Polskiego i został wyznaczony dowódcą Okręgu Generalnego Kielce, na którego terenie organizował nowe pułki piechoty i kawalerii. 26 listopada 1918 roku został mianowany dowódcą Dywizji Litewsko-Białoruskiej, a od lutego 1919 roku dowodził kolejno grupami operacyjnymi w rejonie Wołkowyska i Lwowa. W marcu 1919 roku objął dowództwo nad polskimi wojskami na terenie byłej Galicji Wschodniej, a od maja 1919 roku przejściowo również na terenie Wołynia. 25 lipca 1919 roku został awansowany do stopnia generała porucznika. W tym czasie był kolejno dowódcą frontów: Galicyjsko-Wołyńskiego, Galicyjskiego i Podolskiego. Od kwietnia 1920 roku był dowódcą 6. Armii, a w sierpniu 1920 roku dowodził Frontem Południowym. Z powodu złego stanu zdrowia we wrześniu 1920 roku został wyznaczony na dowódcę Okręgu Generalnego Warszawa i na tym stanowisku pozostawał do zakończenia działań wojennych.

Odnazka pamiątkowa Dywizji Litewsko-Białoruskiej Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

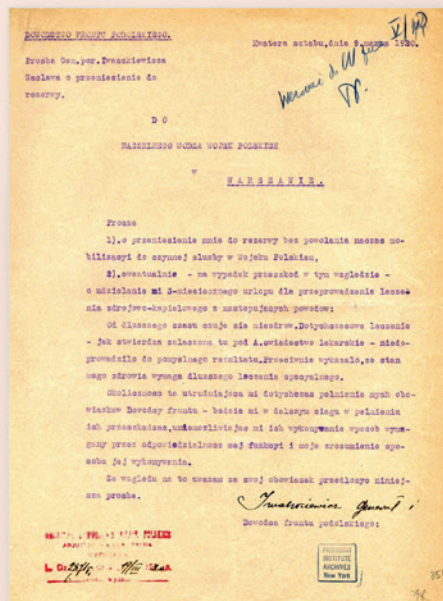
1 stycznia 1920 roku Naczelnik Państwa i Naczelny Wódz Józef Piłsudski (–plansza nr 3) mianował go członkiem Kapituły Tymczasowej Orderu Wojskowego „Virtuti Militari”.

Gen. dyw. Waclaw Iwaszkiewicz Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

W październiku 1921 roku na skutek choroby przeniesiony został w stan spoczynku i zamieszkał w Warszawie. Od marca 1922 roku leczył się w Szpitalu Ujazdowskim, gdzie zmarł 25 listopada 1922 roku. Pochowany został we Lwowie na Cmentarzu Orłąt Lwowskich, skąd podczas wojny został przeniesiony w inne, nieznane miejsce pochówku.

Pośmiertnie zweryfikowany w stopniu generała broni. Odznaczony m.in.: Krzyżem Komandorskim i Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Walecznych.

Prośba Gen. por. Iwaszkiewicza Wacława o przeniesienie do rezerwy z 9 marca 1920 r. Józef Piłsudski Institute of America (Nowy Jork)

Grób gen. broni Wacława Iwaszkiewicza na Cmentarzu Obrońców Lwowa, obecnie pusty... Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

„Dla uchronienia Polaków i mienia polskiego na Kresach Wschodnich Naczelne Dowództwo WP zamierza tworzyć dywizję litewsko-białoruską, uwzględniając już tam istniejące związki. Społeczeństwo polskie przez «Komitet Obrony Kresów Wschodnich» niesie pomoc we wszystkich kierunkach”.

Rozkaz nr 1132/I Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WŁADYSŁAW SIKORSKI

Generał broni WP, legionista, minister spraw wewnętrznych, minister spraw wojskowych i premier II Rzeczypospolitej, Naczelny Wódz Polskich Sił Zbrojnych, minister spraw wojskowych i premier Rządu RP na Uchodźstwie podczas II wojny światowej

Gen. dyw. Władysław Sikorski, mal. Bolesław Barbacki
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Władysław Eugeniusz Sikorski urodził się 20 maja 1881 roku w Tuszowie Narodowym koło Mielca. Uczęszczał do gimnazjum w Rzeszowie i tamtejszego seminarium nauczycielskiego. Od 1899 roku był uczniem III Gimnazjum we Lwowie, gdzie uzyskał maturę. W latach 1902–1908 studiował na Wydziale Inżynierii Politechniki Lwowskiej, gdzie uzyskał dyplom inżyniera.

W 1902 roku wstąpił do Związku Młodzieży Polskiej, a od grudnia tego roku pełnił funkcję sekretarza koła Towarzystwa Szkoły Ludowej. Podczas studiów odbył jednoroczną służbę w armii austriackiej, uzyskując stopień podporucznika.

W 1908 roku był współzałożycielem Związku Walki Czynnej i wszedł w skład jego Rady Głównej. Był jednym z głównych organizatorów Związku Strzeleckiego. Po wybuchu I wojny światowej został 9 sierpnia 1914 roku mianowany przez Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3) komisarzem wojskowym na Galicję, reprezentującym nieistniejący w rzeczywistości Rząd Narodowy, a po powstaniu Naczelnego Komitetu Narodowego został szefem Departamentu Wojskowego Sekcji Zachodniej. Na tym stanowisku w październiku 1914 roku przystąpił do organizacji szkoły podchorążych Legionów Polskich w Krakowie, zostając jej pierwszym komendantem. Jako szef Departamentu Wojskowego NKN popadł w połowie 1915 roku w konflikt z Józefem Piłsudskim, co do poglądu na dalszą rozbudowę Legionów Polskich. Awansowany na pułkownika, został we wrześniu 1916 roku dowódcą 3. pułku piechoty Legionów. Po ogłoszeniu Aktu 5 Listopada uczestniczył w pertraktacjach austriacko-niemieckich w sprawie utworzenia Polskiej Siły Zbrojnej, a od marca 1918 roku był szefem Krajowego Inspektoratu Zaciągu.

Gen. bryg. Władysław Sikorski (z lewej) ze sztabem 5. Armii, w trakcie przygotowań do bitwy warszawskiej, 1 sierpnia 1920 r.
Centraalne Archiwum Wojskowe (Warszawa)

Mundur gen. broni Władysława Sikorskiego z 1942 roku
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Internowany po bitwie pod Rarańczą, został zwolniony po dwóch miesiącach i wyjechał do Lwowa, gdzie od października 1918 roku z upoważnienia Rady Regencyjnej (→plansza nr 2) organizował oddziały Wojska Polskiego. Zaskoczony konfliktem polsko-ukraińskim, uniknął niewoli i objął dowództwo nad obroną zachodniej części miasta Lwowa, a następnie udał się do Krakowa w celu zorganizowania pomocy dla Lwowa i Przemyśla. Od 21 listopada 1918 roku był kwatermistrzem Armii „Wschód”, w styczniu 1919 roku został dowódcą samodzielnej grupy, a od sierpnia 1919 roku był dowódcą 9. Dywizji Piechoty i Grupy Poleskiej.

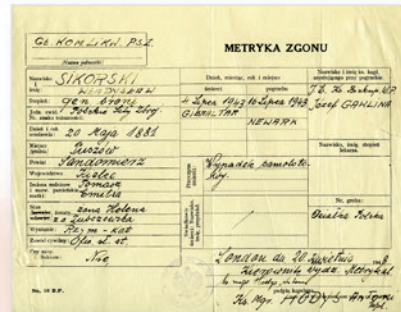
Awansowany w maju 1920 roku na generała, został w sierpniu 1920 roku dowódcą 5. Armii i na jej czele przeprowadził kontruderzenie, przyczyniając się do zwycięstwa, które przyniosła ofensywa z nad Wieprza. Z końcem sierpnia został dowódcą 3. Armii, na czele, której walczył na Wołyniu i Polesiu.

Po zakończeniu działań wojennych pełnił od kwietnia 1921 roku obowiązki szefa Sztabu Generalnego, a po zabójstwie prezydenta Gabriela Narutowicza (→plansza nr 23) objął funkcję premiera i ministra spraw wewnętrznych. Od listopada 1923 roku był Generalnym Inspektorem Piechoty, a od listopada 1924 roku ministrem spraw wojskowych. W grudniu 1925 roku objął dowództwo Okręgu Korpusu nr VI we Lwowie. Podczas zamachu majowego 1926 roku zachował neutralność. Zwolniony w marcu 1928 roku ze stanowiska, pozostawał do września 1939 roku bez przydziału, w dyspozycji ministra spraw wojskowych.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 roku bez przydziału, przez Rumunię dotarł do Francji, gdzie 28 września 1939 roku został wyznaczony dowódcą Armii Polskiej, mającej powstać we Francji. Dwa dni później Prezydent RP Władysław Raczkiewicz mianował go prezesem Rady Ministrów i ministrem spraw wojskowych, a dekretem z 7 listopada 1939 roku został Naczelnym Wodzem Polskich Sił Zbrojnych.

Po klęsce Francji ewakuował się w czerwcu 1940 roku, wraz z Prezydentem i rządem do Wielkiej Brytanii, gdzie ponownie przystąpił do organizacji Wojska Polskiego, awansując w grudniu 1940 roku na generała broni.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej podpisał w lipcu 1941 roku układ o współpracy wojskowej ze Związkiem Sowieckim, umożliwiającą na jego obszarze organizację polskiej armii, co wywołało poważny kryzys wewnątrz rządu polskiego. We wrześniu 1942 roku zrezygnował z funkcji ministra spraw wojskowych.

Metryka zgonu gen. broni Władysława Sikorskiego, Londyn, 20 kwietnia 1948 r.
Muzeum Wojska Polskiego (Warszawa)

Sarkofag generała Władysława Sikorskiego w Katedrze wawelskiej, 2015 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Zginął 4 lipca 1943 roku w katastrofie lotniczej koło Gibraltaru, której okoliczności do dziś nie zostały w pełni wyjaśnione. Pochowany został na cmentarzu polskich lotników w Newark koło Nottingham. 17 września 1993 roku jego prochy spoczęły w krypcie św. Leonarda w podziemiach Katedry na Wawelu.

Autor m.in.: *Nad Wisłą i Wkrą. Studium do polsko-rosyjskiej wojny 1920 roku* (1928, 1941, 1991, 2015), *Polska i Francja w przeszłości i dobie współczesnej* (1931), *Przyszła wojna. Jej możliwości i charakter oraz związane z nim zagadnienia obrony kraju* (1934, 2010).

W 1909 roku poślubił Helenę Zubczewską, z którą miał córkę Zofię. Odznaczony m.in.: Orderem Orła Białego, Wielką Wstęgą i Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Wirtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości.

Pomnik generała Władysława Sikorskiego na Portland Place w Londynie, 2005 r.
Zbiory Ełżeja Olbromskiego (Bytom)

Ławeczka generała Władysława Sikorskiego w Inowrocławiu, 2012 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

„Bóg patrzy w moje serce. Widzi i zna moje intencje oraz zamiary, które są czyste i rzetelne. Jedynym moim celem jest wolna, sprawiedliwa i wielka Polska”.

Gen. broni Władysław Sikorski, przemówienie do żołnierzy polskich w Buzhuku w ZSSR, 11 grudnia 1941 r.

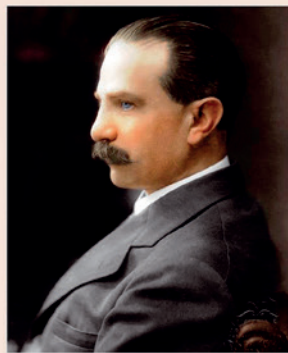
Student Akademii Górniczej w Leoben (Austria) Władysław Belina-Prażmowski, 1913 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Władysław Zygmunt Belina-Prażmowski urodził się 3 maja 1888 roku w Ruskowcu koło Opatowa. Początkowo uczęszczał do gimnazjum w Radomiu, z którego został usunięty za udział w strajku szkolnym. Naukę kontynuował w polskim gimnazjum w Warszawie. Od 1908 roku studiował rolnictwo na Politechnice Lwowskiej i w Akademii Górniczej w Leoben. Był jednym z pierwszych członków Związku Walki Czynnej i Związku Strzeleckiego, gdzie ukończył średni i wyższy kursu Szkoły Oficerskiej. Wysłany przez Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3) do Francji, Belgii i Szwajcarii, zakładał w środowiskach polskich oddziały Związku Strzeleckiego. Latem 1913 roku wrócił do Krakowa, gdzie został zastępcą komendanta okręgu krakowskiego „Strzelca”.

W sierpniu 1914 roku wyruszył, jako dowódca, z pierwszym patrolem kawaleryjskim (tzw. „siódemka” Beliny), i następnego dnia przekroczył granicę państwa austriacką. Jego patrol przekształcił się potem w szwadron i dywizjon kawalerii, który w 1915 roku stał się 1. pułkiem ułanów Legionów Polskich, którym Władysław „Belina” Prażmowski dowodził do 1917 roku. W lipcu 1917 roku z powodu odmowy złożenia przysięgi, otrzymał dymisję i osiadł na wsi, gdzie gospodarował w wydzierżawionym od Zamoyskich niewielkim majątku ziemskim w Godziszowie koło Janowa na Lubelszczyźnie.

Władysław Belina-Prażmowski – dowódca 1. pułku ułanów Legionów Polskich, 1916 r.
„Światowid”, 22 października 1938 r., nr 43 (741), str. tytułowa

Prezydent Krakowa Władysław Belina-Prażmowski, ok. 1932 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Rewia kawalerii na krakowskich Błoniach z okazji 250. rocznicy bitwy pod Wiedniem; Marszałek Józef Piłsudski w towarzystwie wojewody lwowskiego Władysława Beliny-Prażmowskiego, 6 października 1933 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

W listopadzie 1918 roku formował w Lubelskim okręgu Wojskowym brygadę kawalerii w składzie trzech pułków. Od grudnia 1918 roku dowodził tą brygadą na froncie ukraińskim, a następnie na jej czele zajął 19 kwietnia 1919 roku Wilno. Awansowany do stopnia pułkownika, walczył dalej na froncie litewsko-białoruskim i na froncie wołyńskim. W 1920 roku dowodził grupą kawalerii ochotniczej w Armii Rezerwowej i ochotniczym 209. pułkiem ułanów.

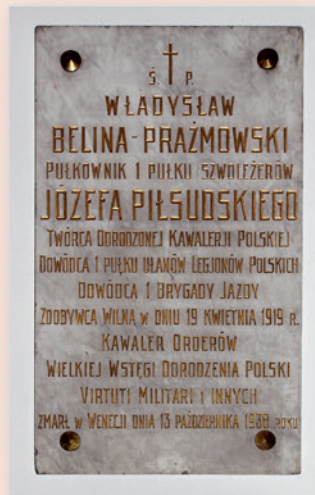
– trumna na armatniej lawecie w asyście „Beliniaków”, na Rynku Głównym w Krakowie, 20 października 1938 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Nagrobek płk. Władysława Beliny-Prażmowskiego na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, 2016 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Zmarł podczas kuracji 13 października 1938 roku w Wenecji. Pochowany został w Krakowie na Cmentarzu Rakowickim.

W 1913 roku poślubił Anastazję z Rudzkich (1891–1975), z którą miał pięcioro dzieci – synów: Zbigniewa, Lecha i Andrzeja oraz córkę Alinę. Odznaczony m.in.: Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Wielkim, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą i Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta” i pięciokrotnie Krzyżem Walecznych.

Tablica pamiątkowa ku czci płk. Władysława Beliny-Prażmowskiego w warszawskiej Katedrze św. Ducha (obecnie głównej świątyni kościoła polskokatolickiego przy ul. Szwoleżerów 2 – dawnym kościele garnizonowym 1. pułku szwoleżerów Józefa Piłsudskiego, odsłonięta prawdopodobnie 9 grudnia 1938 r.
Fot. Robert Mączyński (Warszawa)

„[...] Kazałem włożyć bagnety na broń i w tyralierce pomaszzerowaliśmy na Prędocin. Gdy przechodziliśmy koło kościoła, miejscowy ksiądz stał na wzniesieniu i żegnał nas krzyżem, a my pomaszzerowaliśmy z powrotem na Skrzyszowice–Goszyce. [...] Dalszą drogę odbyliśmy bez żadnych przeszkód. Po przybyciu do Krakowa zdałem raport Komendantowi i odmaszerowałem ze swymi chłopcami do Oleandrów, by być znowu gotowym do wymarszu za parę dni na dłuższe trudy wraz z Pierwszą Kadrową Kompanią. [...]”

Władysław Prażmowski, Pierwszy patrol strzelecki, „Legjon” (Kraków), 1930, nr 34

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WŁADYSŁAW BANDURSKI

Ksiądz katolicki, biskup pomocniczy archidiecezji lwowskiej, honorowy kapelan Legionów Polskich, naczelny kapelan wojsk Litwy Środkowej, przewodniczący Zarządu Oddziału Wileńskiego Związku Harcerstwa Polskiego

Władysław Bandurski urodził się 25 maja 1865 roku w Sokalu na ziemi wołyńskiej. Od dzieciństwa związany był ze Lwowem, gdzie ukończył gimnazjum. Po wybraniu drogi kapłaństwa i seminarium duchownym – studiował na uniwersytecie, gdzie uzyskał doktorat z filozofii i teologii. Święcenia kapłańskie otrzymał 25 maja 1887 roku we Lwowie. Po święceniach wyjechał na studia do Włoch, gdzie kontynuował naukę na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie.

Po powrocie do Galicji podjął posługę kapłańską w Kamionce Stumilowej niedaleko Sokala, a następnie pracował, jako katecheta we Lwowie. Na początku XX wieku otrzymał stanowisko kanclerza kurii biskupiej w Krakowie, a w 1903 roku objął funkcję kanonika kapituły krakowskiej oraz został mianowany papieskim prałatem domowym. Jako kanclerz kurii cieszył się zaufaniem ks. kardynała Jana Puzyny, mimo różnic w poglądach politycznych. Kiedy Wojciech Korfanty (**→plansza nr 8**), zwalczany przez księży niemieckich ze Śląska, szukał pomocy w Krakowie, po odmowie udzielenia zgody na ślub przez kardynała Puzynę – ks. Bandurski ułatwił potajemnie udzielenie tego sakramentu.

Ksiądz doktor Władysław Bandurski, biskup sufragan lwowski, pocztówka, ok. 1906 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Komendant Józef Piłsudski i biskup Władysław Bandurski pod Opatowem, wśród żołnierzy 4. pułku piechoty Legionów Polskich, maj 1916 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Biskup Władysław Bandurski i komendant Józef Piłsudski, 1916 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

W 1906 roku został konsekrowany na biskupa i wyznaczony sufraganem archidiecezji lwowskiej, a niedługo później otrzymał od arcybiskupa Józefa Bilczewskiego nominację na rektora seminarium duchownego we Lwowie. W tym okresie słynął ze swej działalności kaznodziejskiej – głosząc Słowo Boże, łączące idee religijne z patriotycznymi. Wyrazem tej postawy, były czynione przez Niego starania o beatyfikację królowej Jadwigi. Potężnym echem odbiły się też Jego słowa w obronie polskości z okazji obchodów grunwaldzkich: „Już widzę nowy Grunwald... idzie, zbliża się”. Biskup Bandurski nie tylko słowem włączał się w działalność niepodległościową. W jego mieszkaniu na przełomie 1912/13 roku omawiano projekt zamachu na sobór w Warszawie, aby nie dopuścić do przyjazdu cara na jego otwarcie. Był aktywnym uczestnikiem konspiracyjnej pracy młodych działaczy narodowych. Patronował kołom Polskich Drużyn Strzeleckich i „Zarzewia”. Jego działalność niepodległościowa doprowadziła jeszcze przed wybuchem I wojny światowej do nawiązanie kontaktu z Józefem Piłsudskim (**→plansza nr 3**), a tym samym pełnienia roli „duchowego ojca Legionów Polskich”.

Po wybuchu I wojny światowej, w porozumieniu z biskupami Józefem Bilczewskim i Józefem Teodorowiczem, wyjechał do Wiednia, w którym organizował opiekę nad uchodźcami polskimi, a także nad jeńcami – Polakami na Węgrzech. Popierał i czynnie wspierał politykę Naczelnego Komitetu Narodowego. Biskup Bandurski, aby dać przykład ofiarności na rzecz Legionów, podarował na ich rzecz swój złoty łańcuch biskupi. Kilukrotnie z narażeniem życia odwiedzał na linii frontu walczących legionistów. Swoją postawą poróżnił się z Episkopatem, a tragedia Legionów stała się także jego tragedią. Mimo dużej popularności w kołach legionowych i wśród żołnierzy, po odzyskaniu niepodległości nie otrzymał stanowiska biskupa polowego ani żadnego innego stanowiska zależnego od Episkopatu.

W 1921 roku przeniósł się prywatnie do Wilna, gdzie został naczelnym kapelanem sił zbrojnych Litwy Środkowej, a później kapelanem obozowym Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny. Dzięki poparciu generała Kazimierza Sosnkowskiego (**→plansza nr 14**) otrzymał pensję generalską. Był honorowym obywatelem Krakowa i Lwowa.

Promocja w Szkole Podchorążych Artylerii w Toruniu: 1. ks. biskup Władysław Bandurski, 2. gen. dyw. Jan Romer (przedstawiciel Prezydenta RP), 3. płk Henryk Kreiss – komendant Szkoły, 4. gen. dyw. Rudolf Prich, 15 sierpnia 1929 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Biskup Władysław Bandurski w rocznicę 25-lecia święceń biskupich, Wilno 1931

BISKUP WŁADYSŁAW BANDURSKI W ROCZNICĘ 25-LECIA ŚWIĘCEŃ BISKUPICH

Ks. Biskup Bandurski przemawia w Ostrej Bramie z okazji 25-lecia święceń biskupich.

WYDAWN. KOMITETU OBCHODU JUBILEUSZOWEGO W WILNIE 1931

Pozostawił po sobie dorobek literacki, który jest świadectwem jego talentu, m.in.: *O wielkim biskupie Wincentym Kadłubku, Jadwiga święta królowa na tronie polskim, Ciężka służba – powiastki z czasów Żółkiewskiego, Droga krzyżowa Polski, czy Polska a Rosja w pieśni największych wieszczów narodu*. Zmarł 6 marca 1932 roku w Wilnie i został pochowany w krypcie wileńskiej katedry. 3 sierpnia 1996 roku staraniem biskupa polowego WP Sławoja Leszka Głódzia, wbrew protestom litewskich Polaków, przeniesiono szczątki biskupa Bandurskiego do Warszawy i złożono w katedrze polowej Wojska Polskiego przy ul. Długiej 13/15.

Odnaczony m.in.: Wielką Wstęgą i Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi.

„Oby czyny bohaterskie Legionów Polskich były dla śpiących trupio... przebudzeń gromem, by już nie było sennych między nami i by pałący się ofiarnie na ołtarzu najwyższego umiłowania Polski cisnęli na serca bratnie tak rozpalony żar, który zdoła przepalić dotychczasowe uprzedzenia, niezgodę, nieufność, samolubstwo, brak łączności, a zapalić w nich miłość ogólnego Narodowego Dobra, miłość najdroższej po Bogu rzeczy: WOLNOŚCI!”

(Ksiądz biskup Władysław Bandurski, Najprzewielebniejszy Ksiądz Biskup Władysław Bandurski do rodaków, Wiedeń, 3 czerwca 1915 r.)

„Pracuj z miłością o Polskę, oświecaj wszystkie tradycje”.
Ks. Biskup Dr. Wł. Bandurski.
Pat. Słomkowski, Wilno.

Ksiądz biskup doktor Władysław Bandurski, pocztówka, ok. 1930 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Nagrobek biskupa Władysława Bandurskiego w warszawskiej katedrze polowej Wojska Polskiego, przy ul. Długiej 13/15
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

KOSMA LENCZOWSKI

Zakonnik – kapucyn,
kapelan Legionów Polskich

Podporucznik Legionów Polskich
o. Kosma Lenczowski
Zbiory Ryszarda Rybki
(Bochnia)

Kosma Lenczowski (właśc. Karol Marceł Lenczowski) urodził się 18 stycznia 1881 roku w Maniowach koło Nowego Targu. Uczył się w Gimnazjum św. Anny w Krakowie, które ukończył w 1898 roku i wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Sędziszowie, przybierając imię Kosma. Ukończył Studium Filozoficzno-Teologiczne u krakowskich franciszkanów i w 1905 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Pracował jako kapłan w klasztorach w Krośnie, Krakowie, Kutkorzu i od 1912 roku ponownie w Krakowie, skąd tuż przed samym wybuchem wojny pielgrzymował do Ziemi Świętej.

7 sierpnia 1914 roku, na polecenie biskupa Adama Sapiehy został kapelanem oddziałów strzeleckich przekształconych później w I Brygadę Legionów Polskich i z nimi wyruszył na front. Jako kapelan Legionów dawał posługę duchową rannym i chorym, dawał wiarę w zwycięstwo znekanej i upodłonej Ojczyzny i wiarę człowieka opartą na zaufaniu do Boga. Wraz z legionistami był na polach walki pod Laskami (22–26 października 1914 roku), Krzywopłotami (17–18 listopada 1914 roku), Łowczówkiem (22–25 grudnia 1914 roku), nad Nidą i Styrem.

W lutym 1916 roku na własną prośbę przeniesiono go do Domu Ozdrowieńców w Kamieńcu koło Piotrkowa Trybunalskiego. Tam sporządził kataster grobów legionowych, za co otrzymał podziękowanie z Urzędu Duszpasterskiego Legionów Polskich.

O. Kosma Lenczowski w styczniu 1917 roku na własną prośbę został przeniesiony do 4. pułku piechoty Legionów Polskich. Podczas kryzysu przysięgowego odmówił złożenia przysięgi i dlatego został skierowany do Polskiego Korpusu Posiłkowego. Po bitwie II Brygady Legionów pod Rarańczą (15/16 lutego 1918 roku) i zawarciu 3 marca 1918 roku pokoju brzeskiego – został internowany w Dulfalva, a potem w Huszt.

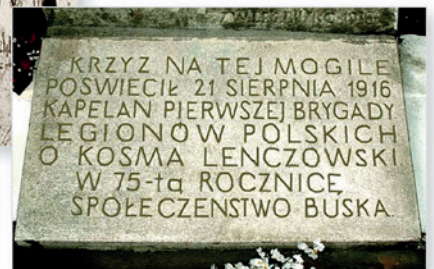
Ks. Kosma Lenczowski, kapucyn, kapelan I Brygady
Legionów Polskich, rys. Leopold Gottlieb, Mierzwin,
11 maja 1915 r.
Muzeum Narodowe (Kraków)

Ojciec Kosma Lenczowski, kapucyn, kapelan
Legionów Polskich
Wacław Lipiński, Eugeniusz Cwirni, Album Legionów
Polskich, Warszawa 1933, s. 64.

Mogila powstańców 1863 roku na cmentarzu parafialnym
w Busku Zdroju (fotografia z lat 20. XX wieku) i tablica
pamiątkowa umieszczona na mogile 21 sierpnia 1995 roku,
z okazji 75. rocznicy poświęcenia krzyża przez o. Kosmę
Lenczowskiego
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Po uwolnieniu powrócił do Krakowa, gdzie od 1921 roku pracował jako wikary konwentu, a następnie jako ojciec duchowny braci w Sędziszowie i we Lwowie. W 1930 roku został mianowany gwardianem i administratorem parafii we Lwowie, ale nie przyjął nominacji i nadal pracował jako wikary we Lwowie. Na kapitule 1936 roku został mianowany spowiednikiem kleryków w Krakowie. II wojna światowa zastała o. Kosmę Lenczowskiego we Lwowie, gdzie podczas okupacji sowieckiej był ekonomem domu zakonnego. W 1940 roku, w obawie przed aresztowaniem, uciekł z miasta, a w 1941 roku powrócił do Krakowa, gdzie podejmował posługę klasztorną wśród ubogich i chorych. Od 1942 roku pełnił posługę zakonną w Rozwadowie, a od 1947 roku w Krakowie.

O. Kosma Lenczowski pracował przeważnie wśród ubogich i chorych. Wspierał duchowo i materialnie ludzi biednych i opuszczonych. W 1955 roku święcił złoty jubileusz kapłański w Krakowie. Zmarł tam 1 czerwca 1959 roku i pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

Odnaczony Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Oficerskim Orderu „Polonia Restituta”.

O. Kosma Lenczowski – kapelan Legionów
Polskich, na zjeździe legionistów; na
zakonnym habicie Krzyż Niepodległości,
Krzyż Oficerski Orderu „Polonia
Restituta” oraz odznaka „Za wierną
służbę”, Kraków, 6 sierpnia 1939 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe
(Warszawa)

Zjazd legionistów w Krakowie – Msza św. na Błoniach, o. Kosma Lenczowski wygłasza
kazanie, 6 sierpnia 1939 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Pozostał po nim fascynujący *Pamiętnik kapelana Legionów*, opublikowany przez Prowincję Krakowską oo. Kapucynów w 1989 roku.

O. Kosma Lenczowski, *Pamiętnik
kapelana Legionów*, Kraków 1989
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

„[...] Wyruszyłem na wojnę w 1914 roku z Legionami Polskimi, *recte* ze Strzelcami... [...] Maszerowałem pieszo aż do Kielc i dalej do Chmielnika. Lato było bardzo skwarne, więc w Skale obcięto mi habit do kolan. Stąd to leguny śpiewały: «Mamy księdza kapelana, co ma habit po kolanach». [...]”.

O. Kosma Lenczowski, *Pamiętnik kapelana Legionów*, Kraków 1989

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WANDA KRAHELSKA

Działaczka Polskiej Partii Socjalistycznej i członkini Organizacji Bojowej PPS, współtwórczyni Rady Pomocy Żydom „Żegota”, plastyczka i wydawca

Wanda Kraheńska, 1905 r.
Stanisław Arndziej Radok,
Revolucja w Warszawie
1904-1909, Warszawa 1938

Wanda Kraheńska urodziła się 15 grudnia 1886 roku w Sawiejkach na Białorusi. Ukończyła pensję żeńska Jadwigi Sikorskiej w Warszawie, a od 1902 roku prowadziła w rodzinnym majątku Mazurki tajną polską szkołę dla dzieci. Poprzez narzeczonego Mieczysława Roubę, członka Organizacji Bojowej Polskiej Partii Socjalistycznej, znalazła się w środowisku socjalistów i wstąpiła do tej partii, gdzie poznała Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3). Początkowo zajmowała się rozpowszechnianiem ulotek, przemycaniem tzw. bibuły – po samobójczej śmierci narzeczonego, zajęła się działalnością zbrojną.

W 1906 roku wzięła udział w przygotowaniu zamachu na warszawskiego generał-gubernatora Gieorgija Skałona. Akcja została wykryta przez carską Ochranę, ale Kraheńska uniknęła aresztowania. Niepowodzenie pierwszej akcji nie odwróciło jej od udziału w kolejnej próbie zamachu, który też się nie powiódł.

Udało jej się zbiec z Warszawy i wyjechała do Galicji. Mieszkała najpierw we Lwowie, a później w Krakowie, gdzie była ścigana i zagrożona aresztowaniem. Po zawarciu fikcyjnego małżeństwa, uzyskała austriackie obywatelstwo, co formalnie miało zagwarantować jej bezpieczny pobyt w Krakowie.

Aresztowana, trafiła przed sąd obwodowy w Wadowicach, gdzie przez dwa lata toczył się jej proces, zakończony w lutym 1908 roku uniewinnieniem. Po tych wydarzeniach wycofała się z życia politycznego i podjęła studia w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie i na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1911 roku wyjechała do Florencji by tam kontynuować naukę. We Włoszech reprezentowała Komisję Tymczasową Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych. W 1915 roku wróciła do Krakowa i przez rok pracowała w Naczelny Komitecie Narodowym.

Po odzyskaniu niepodległości działała społecznie na rzecz ubogich dzieci i sierot oraz brała aktywny udział w pracach PPS. W 1921 roku wyjechała do Finlandii, potem mieszkała w Belgii, a od 1929 roku w Stanach Zjednoczonych, gdzie jej mąż piastował stanowisko ambasadora.

Spełnienie wyroku śmierci przez PPS.
„Nowości Ilustrowane” (Kraków), 26 maja 1906 r.

Sprawozdanie sądowe
Proces Wandy z Kraheńskich
Dobrodzickiej, Warszawa 1908,
str. tytułowa
Zbiory Błażeja Olbromskiego
(Bytom)

Po rozwodzie w 1932 roku wróciła do Polski i podjęła pracę w Polskiej Agencji Telegraficznej. Zaangażowała się również w prace różnych organizacji społecznych, m.in. Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, Polskiego Zjednoczenia Kobiet Pracujących czy Towarzystwa Przyjaciół Artystycznego Rękodziela. W 1935 r. rozpoczęła wydawanie prestiżowego czasopisma artystycznego „Arkady”, którego była pomysłodawczynią.

W czasie wojny pod pseudonimem „Alina” działała przede wszystkim na rzecz ludności żydowskiej – wspólnie z Zofią Kossak-Szczucką zabiegała w kierownictwie Delegatury Rządu na Kraj o powołanie organizacji wspierającej Żydów. W efekcie ich starań 27 września 1942 r. powstał Tymczasowy Komitet Pomocy Żydom im. Konrada „Żegoty”. Po likwidacji Komitetu i utworzeniu w grudniu 1942 roku Rady Pomocy Żydom „Żegota”, nie weszła do nowej organizacji, ale z ramienia Związku Syndykalistów Polskich pośredniczyła w pobieraniu dotacji z „Żegoty”, które przekazywała 60 warszawskim podopiecznym. Jednocześnie poza strukturami polskiego podziemia, organizowała pomoc dla Żydów, głównie uciekinierów z getta warszawskiego.

Sekretariat Naczelnego
Komitetu Narodowego
w Krakowie w latach 1915/1916.
Od lewej siedzą: dr Tadeusz
Walek, dr Henryk Elzenberg,
Helena Radlińska, Michał
Sokolnicki, Leon Wasilewski,
dr Zofia Daszyńska-Golińska,
dr Marian Stepowski. Stoją:
dr. E. Parens, M. Szopietowska,
Wanda Kraheńska-Filipowicz,
Ida Kotowa, NN. Z. Sygietyńska,
I. Michałowicz, M. Niamcówna,
NN. Z. Karpłówna
Michał Sokolnicki, Rok
czternasty, Londyn 1961

Tytus Filipowicz – mąż Wandy
Kraheńskiej, ok. 1915 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Wanda Kraheńska, ok. 1960 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

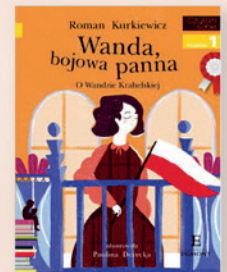
Po zakończeniu wojny wróciła do pracy dziennikarskiej i w październiku 1945 roku założyła miesięcznik „Skarpa Warszawska”, przemianowany rok później na „Stolicę”. Od 1956 roku współtworzyła czasopismo „Projekt”. Jednocześnie pracowała zawodowo m.in. w Wydziale Propagandy Biura Odbudowy Stolicy. Zmarła 5 lutego 1968 roku w Warszawie i pochowana została na cmentarzu na Służewie.

Odnaczona była Krzyżem Niepodległości z Mieczami oraz uhonorowano ją tytułem „Sprawiedliwej wśród Narodów Świata”.

W czerwcu 1907 roku zawarła fikcyjne małżeństwo z Adamem Dobrodzickim. W 1908 roku poślubiła Tytusa Filipowicza, z którym miała syna Michała.

Grób Wandy Kraheńskiej na
cmentarzu na Służewie przy
ul. Renety w Warszawie, 2012 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego
(Bytom)

Roman Kurkiewicz, ilustracje Paulina Derecka,
Wanda, bojowa panna. O Wandzie Kraheńskiej,
Warszawa 2018, okładka
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

„Proces przeciwko Wandzie Kraheńskiej-Dobrodzickiej rozpoczął się więc w Wadowicach 16 lutego 1908 r. Przy przesłuchaniu Dobrodzickiej stawiał jej przewodniczący trybunału bardzo wiele pytań, na które odpowiadała młoda rewolucjonistka otwarcie i jasno. Przewodniczący zapytał ją: «Wiedziała pani, że bomba uszkodziła kilka osób?», oskarżona: «Wiedziałam». Przewodniczący: «Przecież religia chrześcijańska uczy: 'Nie zabijaj!'», oskarżona: «Ale Chrystus mówił, że trzeba będzie sprzedać płaszcz, aby kupić miecz [...] Jeżeli chodzi o Skałona i kozaków, to oni tyle wyrządzili nam krzywdy, że co do nich nie miałam skrupułów. Skałona był wyraźnym i zdeklarowanym wrogiem naszej narodowości, terroryzował wszelkie objawy życia polskiego, i dlatego musiał zginąć”.

Bolesław Drobnit, Bezustanna walka. Wspomnienia 1883-1918, Warszawa 1962, s. 241-243

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

ALEKSANDRA SZCZERBIŃSKA

Działaczka
niepodległościowa, członek
Polskiej Partii Socjalistycznej
i Polskiej Organizacji
Wojskowej, żołnierz
Legionów Polskich, Pierwsza
Dama Polski w latach
1921–1922, jako żona
Tymczasowego Naczelnika
Państwa Józefa Piłsudskiego

Aleksandra Szcerbińska „Ola” – fotografia z akt carskiej Ochrazy, 1907 r.
Zbiory Błażeja Olsromskiego (Bytom)

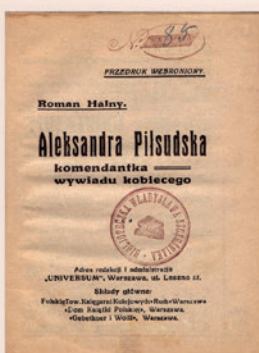
Aleksandra Szcerbińska urodziła 12 grudnia 1882 roku w Suwałkach, w niezamożnej rodzinie szlacheckiej. Po śmierci rodziców zamieszkała w u swojej babki Karoliny Zahorskiej, w domu której odebrała patriotyczne wychowanie.

Również w Suwałkach w 1901 roku skończyła gimnazjum.

Z ruchem socjalistycznym zetknęła się w Warszawie jako studentka prywatnej Wyższej Szkoły Handlowej. W 1904 roku wstąpiła do Polskiej Partii Socjalistycznej, obierając pseudonim „Ola”. Brała udział w słynnej manifestacji na pl. Grzybowskim w listopadzie 1904 roku, podczas której PPS-owcy ostrzelali żandarmów rosyjskich (były to pierwsze strzały w Warszawie od czasów Powstania Styczniowego). W 1907 roku została aresztowana przez policję rosyjską w Warszawie, jednak zwolniono ją z braku dowodów. „Ola” należała do Organizacji Bojowej PPS i brała udział m.in. w sławnym ataku na pociąg pod Bezdanami (26 września 1908 r.) i wielu innych akcjach ekspropriacyjnych.

Wkrótce nawiązała współpracę ze Związkiem Strzeleckim oraz współtworzyła Towarzystwo Opieki nad Więźniami Politycznymi. Po wybuchu I wojny światowej wstąpiła do Legionów Polskich i została przydzielona do oddziału wywiadowczo-kurierskiego I Brygady; była komendantką kurierów legionowych. Działała również w konspiracyjnej Polskiej Organizacji Wojskowej, za co w listopadzie 1915 roku została aresztowana przez Niemców i internowana w obozie w Szczypiornie.

Po *Akcji 5 Listopada* 1916 roku Aleksandra Szcerbińska została zwolniona i wróciła do Warszawy, gdzie pracowała jako urzędniczka w biurze suszarni jarzyn. Nie zaprzestała działalności niepodległościowej i w latach 1917–1918 pracowała w POW jako wywiadowczyni i kurierka materiałów wybuchowych.

Okładka i strona tytułowa książki:
Roman Halny (właśc. Adam
Próchnik), *Aleksandra Piłsudska –
komendantka wywiadu kobiecego*,
Warszawa [1934]
Zbiory Błażeja Olsromskiego
(Bytom)

Aleksandra Szcerbińska poznała Józefa Piłsudskiego (→ **plansza nr 3**) w jeszcze w PPS-ie – pierwszy raz spotkała go w roku 1906, a kolejny raz ich drogi skrzyżowały się rok później w Kijowie, gdzie „Ola” udała się z polecenia władz partyjnych. Doświadczony towarzysz „Wiktor” zrobił na młodszej o 15 lat działaczce nieodparte wrażenie. Podczas wieczornych spacerów nad Dniestrem zaczęło budzić między nimi uczucie, które rozwijało się mimo wielu przeciwności i długich okresów rozłąki. Życie w konspiracji, wojenna zawierucha, pobyt Józefa Piłsudskiego w Magdeburgu – wystawiona na wiele prób znajomość przetrwała i wkrótce na świat przyszła ich pierwsza córka Wanda (1918), zaś dwa lata później – Jadwiga. Za Piłsudskiego Aleksandra Szcerbińska wyszła dopiero po śmierci jego pierwszej żony Marii (*de domo* Koplewskiej, *primo voto* Juszkiewiczowej) w 1921 r., która do końca nie zgadzała się na rozwód.

Druga żona Naczelnika Państwa i Marszałka Polski, mimo wielu obowiązków, pozostała kobietą czynu. Najważniejsze było dla niej wychowanie córek, ale równocześnie prowadziła szeroką działalność społeczną i charytatywną. Udzielała się w kilku stowarzyszeniach, działała na rzecz sierot, rodzin wojskowych, bezdomnych, młodzieży, a także kombatantów. Od 1926 roku zasiadała w Kapitułe Orderu Wojennego „Virtuti Militari”, zaś do 1939 roku w Obywatelskim Komitecie Akcji Pomocy Zimowej pełniła funkcję przewodniczącej głównej komisji rewizyjnej.

Aleksandra i Józef Piłsudski z córkami: Wandą (z lewej) i Jadwigą (z prawej), dworek „Milusin” w Sulejówku, 1925 r.
Zbiory Błażeja Olsromskiego (Bytom)

Aleksandra Piłsudska z córkami: Wandą (z lewej) i Jadwigą (z prawej), Warszawa 1933 r.
Zbiory Błażeja Olsromskiego (Bytom)

Po wybuchu II wojny światowej Aleksandra Piłsudska wraz z córkami Wandą i Jadwigą ewakuowała się do Wilna, dalej do Kowna na Litwie, a następnie, po rozpoczęciu okupacji Wilna przez Armię Czerwoną, do Rygi, po czym odleciała rejsowym samolotem z Łotwy do Szwecji, a następnie samolotem specjalnym do Londynu. Zmarła tam 31 marca 1963 roku i została pochowana na Cmentarzu North Sheen. 28 października 1992 roku Jej prochy zostały złożone w grobowcu rodzinnym na warszawskich Powązkach Cywilnych.

Autorka książki: Aleksandra Piłsudska, *Wspomnienia*, (Londyn 1960, wyd. II uzupełnione Londyn 1985, Warszawa 1989 i 2004).

Odnaczona m.in.: Wielką Wstęgą Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego „Virtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi.

Rodzina Piłsudskich: Jadwiga, Aleksandra, Wanda i Józef – na schodach dworku „Milusin” w Sulejówku, który w latach 1923–1926 był rodzinnym domem Marszałka (obecnie siedziba Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku)
Zbiory Błażeja Olsromskiego (Bytom)

Aleksandra Piłsudska (trzecia od prawej, w dolnym rzędzie) na spotkaniu dam wchodzących w skład organizacji zajmującej się losem sierot i bezdomnych dzieci, ofiar I wojny światowej; druga od lewej Janina Korolewicz-Wajdyńska
Zwyczajny 1934. Polska na zdjęciach Willema van de Poela, Warszawa 2014, s. 31

„Nasze spotkanie [z Józefem Piłsudskim] nie miało żadnych momentów osobistych; byliśmy dwójkiem ludzi pracujących dla tej samej sprawy, członkami jednej partii i nic poza tym. Żywo stoi mi w pamięci ten obraz, gdy w wiosenne popołudnie staliśmy wśród kilku karabinów, między kosztami z browningami, mauzerami i amunicją, a ja myślałam, że oto widzę człowieka, którego Syberia złamać nie zdołała. Stał przede mną mężczyzna średniego wzrostu, o szerokich barach, cienki w pasie. Miał dużo wdzięku i elegancji w ruchach, co zresztą zachował do końca życia. Tak lekko chodził, że zdawało się, iż nie idzie, lecz płynie, jak później przekonałam się, był doskonałym piechurem, cięższe nawet marsze nosił lepiej od ludzi silniejszych od siebie. Głowę miał małą, uszy kształtne, lekko spiczaste, nadsłuchujące, oczy osadzone głęboko, myślące, lecz przenikliwe, szaroniebieskie. Ruchliwa twarz odbijała prawie każdą jego myśl. [...]”.

Aleksandra Piłsudska, *Wspomnienia*, wyd. II, Londyn 1985

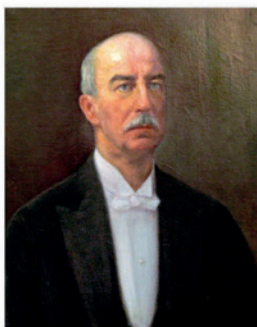

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

GABRIEL NARUTOWICZ

Inżynier hydrotechnik, elektryk, profesor Politechniki w Zurychu; minister robót publicznych, spraw zagranicznych; pierwszy Prezydentem RP

Prezydent RP Gabriel Narutowicz, mal. Ludomir Janowski, 1922 r.
Internet

Gabriel Narutowicz urodził się 17 marca 1865 roku w Telszach, w północno-zachodniej Litwie.

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu własnego, której korzenie wywodziły się ze Żmudzi.

Nauki gimnazjalne pobierał w Lipawie na Łotwie. Następnie studiował na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu w Petersburgu oraz w Szwajcarii na Politechnice w Zurychu, specjalizując się w hydrotechnice i elektryce. Podejmował prace konstruktora budowlanego, zasłynął również w Szwajcarii jako pionier elektryfikacji. Pracował nad hydroelektrowniami w Europie Zachodniej – w Szwajcarii, Francji, Niemczech czy Włoszech i Hiszpanii. W efekcie został profesorem w tej dziedzinie na Uniwersytecie w Zurychu. Otrzymał obywatelstwo szwajcarskie.

Gabriel Narutowicz był równocześnie zaangażowany w działania polonijne – związany z emigracyjną partią „Proletariat”. Z czasem był coraz bliższy idei politycznej forsowanej przez Józefa Piłsudskiego (→plansza nr 3).

Po odzyskaniu niepodległości przyjechał do Polski aby zaangażować się w odbudowę Rzeczypospolitej.

Prezydent RP Gabriel Narutowicz, grudzień 1922 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Prezydent RP Gabriel Narutowicz i Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, Warszawa – Belweder, 14 grudnia 1922 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

23 czerwca 1920 roku objął tekę ministra robót publicznych w rządzie Władysława Grabskiego i pozostał na tym stanowisku do 26 czerwca 1922 roku, piastując to stanowisko także w pierwszym rządzie Wincentego Witosa, a także w pierwszym i drugim rządzie Antoniego Ponikowskiego. Jako minister wykorzystywał swoje bogate doświadczenia ze Szwajcarii, m.in. podejmował prace w sprawie regulacji Wisły oraz nadzorował budowę hydroelektrowni w Porąbce na Sole. 28 czerwca 1922 roku został ministrem spraw zagranicznych w rządzie Artura Śliwińskiego i funkcję tę pełnił również w późniejszym rządzie Juliana Ignacego Nowaka.

Gabriel Narutowicz zdecydował się kandydować na prezydenta z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”, mimo tego, iż Józef Piłsudski odradzał mu ten krok. 9 grudnia 1922 roku pierwsza tura głosowania nie przyniosła rozstrzygnięcia. W kolejnej odpadł socjalistyczny kandydat Ignacy Daszyński (→plansza nr 6), ale również następne nie przyniosły rozwiązania. W ostatniej turze głosowano zatem nad dwiema kandydaturami: Maurycego hr. Zamoyskiego i Gabriela Narutowicza. O wyborze Narutowicza przesądziły głosy lewicy, mniejszości narodowych oraz PSL „Piast”. W wyniku rozstrzygającego głosowania Gabriel Narutowicz otrzymał 289 głosów, a hr. Zamoyski – 227, i tym samym Narutowicz został pierwszym Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej. Oczywiście jego wybór był zaskoczeniem ze względu na większe szanse jego prawicowego kontrkandydata. Tuż po wygranej Narutowicza odbyły się burzliwe manifestacje prawicy, inspirowane m.in. przez Narodową Demokrację. Uruchomiono też całą lawinę medialną, podsycaną przez gazety, takie jak „Gazeta Warszawska”.

Scena zamachu na Prezydenta RP Gabriela Narutowicza w sali „Zachęty” na rysunku z epoki, 16 grudnia 1922 r.
„Ilustracja Polska” (Warszawa)

Ciało Gabriela Narutowicza w trumnie, Warszawa, 19 grudnia 1922 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Zaprzysiężenie Narutowicza miało miejsce 11 grudnia 1922 roku. Ulica Wiejska została niemal całkiem zablokowana przez demonstrantów, wznoszących hasła narodowe i antysemickie. Jednak Narutowiczowi udało się przejść przez kordon demonstrantów i stawić na zaprzysiężeniu.

W pierwszych dniach urzędowania Prezydent spotkał się z przedstawicielami chadecji i kardynałem Aleksandrem Kakowskim. Liczył się z niemożliwością powołania w Sejmie rządu większościowego, dlatego podjął próby stworzenia rządu pozaparlamentarnego. Jego ukłonem w stronę prawicy było też zaproponowanie teki ministra spraw zagranicznych swojemu kontrkandydatowi Maurycemu hr. Zamoyskiemu.

14 grudnia 1922 roku Prezydent Gabriel Narutowicz przybył do Belwederu, gdzie odbył się akt przekazania mu władzy przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego.

Eligiusz Niewiadomski – zabójca Prezydenta RP Gabriela Narutowicza
Eligiusz Niewiadomski. Kartki z więzienia, Poznań 1923

Eskalacja agresji wymierzonej przeciwko Prezydentowi sięgnęła zenitu 16 grudnia 1922 roku, kiedy podczas wizyty w galerii „Zachęta” Narutowicz został zastrzelony przez powiązanego z endecją malarza Eligiusza Niewiadomskiego. Uroczystości pogrzebowe Prezydenta odbyły się 19 grudnia w archikatedrze św. Jana Chrzciciela w Warszawie, natomiast Niewiadomskiemu wytoczono proces o zamach, zakończony wydaniem nań wyroku śmierci. Wyrok wykonany został 31 stycznia 1923 roku.

W 1901 roku Gabriel Narutowicz ożenił się z Ewą Krzyżanowską, z którą miał dwoje dzieci: Annę i Stanisława. Z tytułu objęcia urzędu Prezydenta RP Gabriel Narutowicz został kawalerem Orderu Orła Białego i przewodniczącym jego Kapituły, a także kawalerem Wielkiej Wstęgi Orderu „Polonia Restituta” i przewodniczącym jego Kapituły.

Grób Prezydenta RP Gabriela Narutowicza w archikatedrze św. Jana Chrzciciela w Warszawie, 2011 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

„Ma pan rację, to nie jest Europa. Ci ludzie lepiej się czuli pod tym, kto karki im deptał i bił po pysku”.

Gabriel Narutowicz do Józefa Piłsudskiego na krótko przed śmiercią

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

JĘDRZEJ MORACZEWSKI

Inżynier kolejowy, major WP, działacz związkowy, polityk i publicysta, jeden z przywódców Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej i Polskiej Partii Socjalistycznej, poseł i wicemarszałek Sejmu RP, minister komunikacji, premier

Jędrzej Moraczewski urodził się w Trzemesznie koło Mogiła 13 stycznia 1870 roku. Rodzina Moraczewskich często podróżowała, by w końcu na dłuższą ośiaść we Lwowie, gdzie Jędrzej uczęszczał do gimnazjum im. Franciszka Józefa, a później ukończył na tamtejszej politechnice studia z zakresu inżynierii kolejowej.

Od 1894 roku Moraczewski działał w Galicyjskiej Partii Socjaldemokratycznej (późniejszej Polskiej Partii Socjaldemokratycznej), będąc w latach 1907–1918 posłem do Reichsratu (parlamentu Austrii). Był członkiem Wydziału Finansowego Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych. Współtworzył oddziały strzeleckie, organizował zbiórki na rzecz powstających polskich jednostek przy armii austro-węgierskiej. Później służył w I Brygadzie Legionów Polskich, biorąc udział m.in. w walkach na linii Styr i Stochodu. Józef Piłsudski (→plansza nr 3) wyznaczył go jednak do prowadzenia działalności politycznej – wszedł w skład Naczelnego Komitetu Narodowego. 29 października 1914 roku został awansowany do stopnia porucznika. Mianowany ministrem komunikacji w Tymczasowym Rządzie Ludowym Republiki Polskiej Ignacego Daszyńskiego (→plansza nr 6).

Jędrzej Moraczewski od 18 listopada 1918 roku do 16 stycznia 1919 roku był premierem Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej, który ogłosił m.in. powszechne prawo wyborcze (obejmujące również kobiety), ustanowił osmiodziesiętny dzień pracy, zagwarantował legalność związków zawodowych i prawo do strajku, wprowadził inspekcję pracy oraz ubezpieczenia chorobowe. W roku 1920 Moraczewski stanął na czele Wydziału Wojskowego PPS, kierował zarówno werbunkiem do oddziałów ochotniczych, jak i dywersyjnymi działaniami na tyłach wojsk bolszewickich.

Jędrzej Moraczewski, porucznik Legionów Polskich, 1914 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

W latach 1919–1925 był członkiem Rady Naczelnej, zaś w okresie 1919–1923 członkiem Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS. W latach 1919–1926 poseł i wicemarszałek Sejmu RP. Od listopada 1925 roku do lutego 1926 roku pełnił funkcję ministra robót publicznych w rządzie Aleksandra Skrzyńskiego.

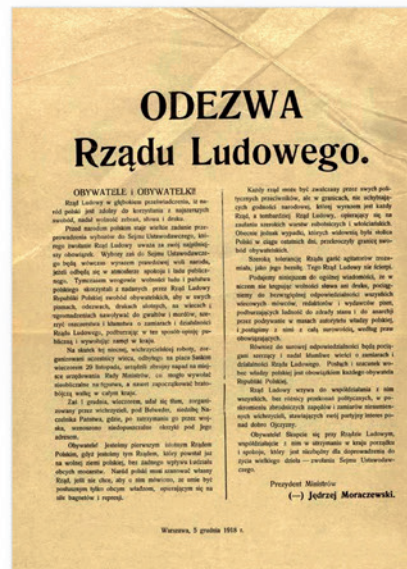
Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej Jędrzeja Moraczewskiego w dniu zaprzysiężenia, Warszawa, 18 listopada 1918 r. Od lewej siedzą: Stanisław Thugutt, Jędrzej Moraczewski, Ksawery Pruss (w drugim rządzie), Józef Piłsudski, Leon Supiński, Leon Wasilewski, Tomasz Nocznicki (stoi w pierwszym rządzie). Stoją od lewej: Bronisław Ziemięcki, Tomasz Arciszewski, Błażej Stolarski (w białej sukmanie)

Album zjednoczenia. Pamiątka piętnastolecia odzyskania niepodległości, Warszawa 1934, s. 11

Zofia i Jędrzej Moraczewscy po ślubie, Lwów, 1896 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

W maju 1926 roku współorganizował strajk kolejarzy wspierający Józefa Piłsudskiego. Po wejściu 2 października 1926 roku, wbrew stanowisku PPS, do rządu Józefa Piłsudskiego jako minister robót publicznych, został usunięty w 1927 roku z szeregów partii. Był w składzie kolejnych rządów: Kazimierza Bartla i Kazimierza Świtalskiego, nadal jako minister robót publicznych – do 28 grudnia 1929 roku. W październiku 1928 roku przystąpił do PPS – dawnej Frakcji Rewolucyjnej.

Odezwa Rządu Ludowego, podpisana przez premiera Jędrzeja Moraczewskiego, Warszawa, 5 grudnia 1918 r.
Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” (Lublin)

Wicemarszałek Sejmu RP Jędrzej Moraczewski, 1926 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Minister robót publicznych Jędrzej Moraczewski i Marszałek Józef Piłsudski, 1927 r.
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Janusz Gołota, Jędrzej Moraczewski. Pierwszy premier II Rzeczypospolitej, Ostrołęka 2002, okładka
Zbiory Błażeja Olbromskiego (Bytom)

W czasie II wojny światowej Jędrzej Moraczewski angażował się w prace lokalnej spółdzielni spóżywców i współpracował z konspiracyjnym Związkiem Syndykalistów Polskich. Zginął, trafiony przypadkowym odłamkiem pocisku artyleryjskiego w swym mieszkaniu w Sulejówku, 5 sierpnia 1944 roku. Pochowany jest na Cmentarzu Powązki Cywilne w Warszawie. Autor m.in.: *Zarys sprawy polskiej w obecnej wojnie*, *Regulamin musztry piechoty* oraz tłumaczeń z języka niemieckiego prac: *Umocnienia polowe* i *Regulamin budowy mostów pontonowych*, a także *Dziennik wydarzeń 1939–1944* (Łomianki 2014).

Jędrzej Moraczewski od 1896 roku żonaty był z Zofią Gostkowską, działaczką PPS i posłanką na Sejm, z którą miał czworo dzieci: Tadeusza, Kazimierza, Adama i Wandę. Był odznaczony m.in.: Orderem Orła Białego, pośmiertnie nadanym przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę 11 listopada 2018 roku „jako wyraz najwyższego szacunku wobec znamienitych zasług poniesionych dla chwały, dobra i pożytku Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji Narodowych Obchodów Setnej Rocznicy Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej”, Krzyżem Srebrnym Orderem Wojennego „Wirtuti Militari”, Krzyżem Niepodległości i dwukrotnie Krzyżem Walecznych.

„Polska Niepodległa musi [...] dać chłopom ziemię, robotnikom warsztat pracy, inteligencji możliwość utrzymania. Musi złamać ustrój kapitalistyczny, zdusić lichwę i wyzysk klasy nad klasą. Wtedy [...] przysnie fałsz, że Polska to powrót pańszczyzny. Zatriumfuje prawda, że Polska to wolność polityczna, równość społeczna i braterstwo wyzwolonych ludów. [...]”.

Jędrzej Moraczewski w odezwie do legionistów, 1917 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

OZJASZ ABRAHAM THON

Rabin, działacz syjonistyczny, socjolog, kaznodzieja, publicysta, poseł na Sejm Ustawodawczy oraz poseł na Sejm RP I, II i III kadencji

Ozjasz Abraham Thon, ok. 1930 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Ozjasz (Abraham Jozsua) Thon urodził się 13 lutego 1870 roku we Lwowie, w ortodoksyjnej rodzinie żydowskiej. Od wczesnej młodości był zagorzałym aktywistą syjonistycznym. Po ukończeniu jesziwy wyjechał w 1891 roku na studia filozoficzne do Berlina, które zakończył uzyskując tytuł doktora. Podczas pobytu w Berlinie uczęszczał także do Instytutu Nauk Judaistycznych i otrzymał tytuł rabina. W czasie studiów przyłączył się do zwolenników Teodora Herzla i ściśle z nim współpracował.

Po studiach osiadł w Krakowie, gdzie od 1897 roku pełnił funkcję rabina w postępowej synagodze Tempel. W tym samym roku współorganizował razem z Theodorem Herzlem I Kongres Syjonistyczny w Bazylei, choć osobiście w nim nie uczestniczył. Był jednym z twórców i liderem ruchu syjonistycznego w Galicji. Był prezesem Organizacji Syjonistycznej Zachodniej Galicji, a następnie Małopolski Zachodniej i Śląska, członkiem Komitetu Wykonawczego Światowej Organizacji Syjonistycznej, przywódcą „Et Liwnot”. Członkowie jego gminy, zasymilowani Żydzi, choć nie byli wówczas antysyjonistami, krytycznie odnosili się do koncepcji stworzenia państwa żydowskiego. Pomimo tego Thon w kazaniach nigdy nie ukrywał swoich syjonistycznych poglądów.

W 1899 współtworzył bibliotekę „Ezra”, która w późniejszym okresie miała swoją siedzibę na parterze gmachu krakowskiej gminy żydowskiej, zwanej Małą Jagiellonką. Był również organizatorem Instytut Nauk Syjonistycznych przy ul. Tłomackie w Warszawie.

Ozjasz Abraham Thon, ok. 1935 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Nabum Sokolow (drugi z prawej), prezes Światowej Organizacji Syjonistycznej, w towarzystwie witających go osób na dworcu w Krakowie; obok niego poseł Ozjasz Abraham Thon (z lewej, w okularach), listopad 1929 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Podczas I wojny światowej współpracował z kołami legionowymi i organizował opiekę nad legionistami – Żydami. W 1918 roku był inicjatorem powstania Żydowskiej Rady Narodowej, która później przekształciła się w Żydowską Samoobronę.

W 1919 roku wyjechał do Paryża, gdzie był wiceprzewodniczącym osobnej delegacji żydowskiej na Konferencji Pokojowej w Wersalu. W tym samym roku został wybrany posłem na Sejm Ustawodawczy. Następnie był wybierany na posła I, II i III kadencji Sejmu i funkcję tą sprawował aż do śmierci. Przez wiele lat był przewodniczącym Koła Postów Żydowskich.

Prasowa notatka o śmierci posła Ozjasza Abrahama Thona
„Gazeta Lwowska” (Lwów), 13 listopada 1936 r., nr 236, s. 3

Gdy wchodził na mównicę, postawie wszystkich opcji w milczeniu i skupieniu słuchali go, choć Sejm II RP był izbą, gdzie czasem emocje sięgały zenitu.

Thon był współinicjatorem zawarcia w 1925 roku, w okresie rządów Władysława Grabskiego, tzw. ugody polsko-żydowskiej, w której określono kwestię polityki rządu wobec żydowskiej mniejszości etnicznej w Polsce. Był autorem tekstów po polsku, hebrajsku, niemiecku, angielsku i w jidysz z zakresu historii teorii ruchu syjonistycznego i artykułów poświęconych przede wszystkim zagadnieniom filozofii, nauk społecznych oraz komentujących stan polityki europejskiej.

Mówiło się, że do jego śmierci w Krakowie nie mogło się odbyć bez niego żadne wydarzenie kulturalne czy sportowe. Na przykład otwierał wystawę obrazów Maurycego Gottlieba, był członkiem Stowarzyszenia Pisarzy Hebrajskich w Krakowie, należał właściwie do większości istniejących wówczas organizacji.

Grób Ozjasza Abrahama Thona na Nowym Cmentarzu Żydowskim przy ul. Miodowej w Krakowie, 2008 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Tablica na kamieniu przy ul. Bogusławskiego 5 w Krakowie, w której mieszkał Ozjasz Abraham Thon, 2009 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

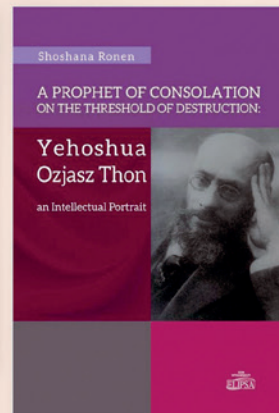
W 1918 roku założył polskojęzyczną gazetę żydowską „Nowy Dziennik”, której współredaktorem był do końca życia. W 1938 roku zostały pośmiertnie wydane po polsku jego kazania.

Będąc chorym, w święto Jom Kippur w 1936 roku nie mógł powstrzymać się, by nie udać się do synagogi i choć staniał się na nogach, to wygłosił kazanie. Zmarł 11 listopada 1936 roku. Został pochowany na Nowym Cmentarzu Żydowskim przy ul. Miodowej w Krakowie.

Od roku 1897 żonaty z Marią Bach, z którą miał córkę Nelle.

Okładka książki: Ozjasz Thon, Kazania 1895-1906, Kraków 2010
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Okładka książki: Shoshana Ronen, A Prophet of Consolation on the Threshold of Destruction. Yehoshua Ozjasz Thon, an Intellectual Port, Warszawa 2015
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

„[...] staranie się o zaspokojenie potrzeb religijnych swych członków w sposób wymogom postępu odpowiadający, utrzymywanie własnego domu modlitwy, odprawianie w nim służby Bożej, budzenie ducha religijnego u młodzieży i wspieranie tejże w miarę istniejących dla niej zapisów oraz staranie się o rozwój w duchu postępowym wszelkich w gminie wyznaniowej izraelskiej w Krakowie istniejących instytucji i urzędzeń. [...]”

Statut Stowarzyszenia Izraelitów Postępowych w Krakowie, Kraków 1912

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

WOJCIECH KOSSAK

Artysta – malarz, czołowy reprezentant nurtu malarstwa historycznego i batalistycznego utrzymanego w realistycznej konwencji, prezes Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych

Wojciech Horacy Kossak herbu Kos urodził się 31 grudnia 1856 roku w Paryżu. Był synem jednego z najbardziej znanych polskich malarzy – Juliusza Kossaka.

Z rodzicami przeniósł się do Warszawy, gdzie uczęszczał do gimnazjum na placu Trzech Krzyży. W 1869 roku przeniósł się z rodziną do Krakowa, gdzie kontynuował naukę w Gimnazjum św. Anny.

Pierwsze kroki w malarstwie stawiał pod okiem ojca. Od 1871 roku uczył się w warszawskiej Szkole Rysunku i Malarstwa, a następnie od 1875 roku studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Monachium. Po odbyciu jednorocznej służby w krakowskim pułku ułanów, wyjechał w 1877 roku do Paryża, by dalej rozwijać swoje umiejętności.

Portret własny z paletą, mal. Wojciech Kossak, 1893 r. Internet

Wojciech Kossak, 1901 r. Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Po powrocie w 1883 roku do Polski osiadł w Krakowie, w rodzimym pałacyku zwanym Kossakówką, gdzie kontynuował prace artystyczne. Już w latach 80. XIX stulecia zaczął odnosić sukcesy. W 1883 roku jego dzieło – *Artyleria w ogniu* – zostało zakupione przez Muzeum Cesarskie w Peszcie, a obraz *Atak austriackiej Landwehry* nabył sam cesarz Franciszek Józef.

Szarża w wąwozie Somosierry, mal. Wojciech Kossak, 1907 r. Internet

W 1895 roku Wojciech Kossak udał się do Berlina, aby namalować wraz z Julianem Fałatem *Przejście Napoleona I przez Berezynę w 1812 r.* Obraz ten odniósł olbrzymi sukces i zachwycił krytyków oraz odbiorców. Dzięki temu Kossak znalazł się pod opieką cesarza Wilhelma II, co przyczyniło się do niechęci wielu Polaków względem artysty, który miał czerpać korzyści z pracy dla zaborcy. Okres 1907–1914 Kossak spędził w Krakowie, żywo uczestnicząc w życiu kulturalnym miasta. W 1909 roku znalazł się w dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, a cztery lata później został prezesem tej organizacji, którą to funkcję sprawował do 1916 roku.

Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii austriackiej, zaś od 1918 służył w Wojsku Polskim jako major 3. pułku ułanów.

Pomimo militarnych obowiązków został w 1915 mianowany profesorem malarstwa batalistycznego w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych; swą działalność pedagogiczną kontynuował do 1919 roku.

Po wojnie wrócił do Krakowa; przebywał jednak często w Warszawie, gdzie od 1921 roku wynajmował w hotelu Bristol pracownię malarską, pozwalającą na realizację licznych zamówień.

Jego twórczość cieszyła się olbrzymią popularnością, a obrazy elektryzowały odbiorców. Zasłynął przede wszystkim jako twórca dzieł batalistycznych, wspaniałych panoram oraz licznych portretów – także konnych.

W czasie II wojny światowej Wojciech Kossak ponownie został prezesem Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych. Nie opuścił Krakowa, starał się walczyć o obronę dorobku polskiej kultury.

Najważniejsze obrazy Wojciecha Kossaka:

Panorama racławicka (dzieło stworzone wspólnie z Janem Styką oraz w asyście m.in. Teodora Axentowicza i Włodzimierza Tetmajera, powstawało w latach 1893–1894); panorama *Berezyna* (malowana w latach 1894–1896, przy współpracy Juliana Fałata; nie zachowała się w całości – w 1907 r. pocięto ją na kawałki); *Szarża w wąwozie Somosierry* (1907); *Jan Kiliński prowadzi jeńców rosyjskich przez ulice Warszawy* (1908); *Przysięga Kościuszki na Rynku w Krakowie w dniu 24 marca 1794 roku* (1911); *Bitwa pod Raszynem* (1913); *Orlęta – obrona cmentarza* (1926); *Marszałek Józef Piłsudski na Kasztance* (1928); *Olszynka Grochowska* (1931); *Zaślubiny Polski z morzem* (1931); *Wesele krakowskie* (1940).

Autor książki *Wspomnienia*, Warszawa 1971.

Jan Kiliński prowadzi jeńców rosyjskich przez ulice Warszawy, mal. Wojciech Kossak, 1908 r. Internet

Marszałek Józef Piłsudski na Kasztance, mal. Wojciech Kossak, 1928 r. Internet

Orlęta – obrona cmentarza, mal. Wojciech Kossak, 1926 r. Internet

Olszynka Grochowska, mal. Wojciech Kossak, 1931 r. Internet

Zmarł 29 lipca 1942 roku w Krakowie, pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

W 1884 roku poślubił Marię Kisielnicką, z którą miał dzieci: Jerzego – malarza, Marię (znaną jako Maria Pawlikowska-Jasnorzewska) – wybitną pisarkę oraz Magdalenę (znaną jako Magdalena Samozwaniec) – pisarkę.

Odznaczony m.in. Orderem Orła Białego, pośmiertnie nadanym przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę 11 listopada 2018 roku „jako wyraz najwyższego szacunku wobec znamienitych zasług poniesionych dla chwały, dobra i pożytku Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji Narodowych Obchodów Setnej Rocznicy Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej”, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą i Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”.

Niemiecka Kennkarte Wojciecha Kossaka z 1942 r.

Kazimierz Olszański. Wojciech Kossak, Wrocław 1982

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

HENRYK SIENKIEWICZ

Nowelista, powieściopisarz i publicysta, jeden z najwybitniejszych i najpopularniejszych polskich pisarzy, laureat Nagrody Nobla

Henryk Adam Aleksander Pius Sienkiewicz herbu Oszyk urodził się 5 maja 1846 roku w Woli Okrzejskiej na Podlasiu. W 1858 roku rozpoczął naukę w gimnazjum w Warszawie. Wskutek trudnej sytuacji materialnej w 1865 roku przyjął posadę guwernera u rodziny Weyherów w Płońsku, a w roku następnym zdał maturę. W 1866 roku zdał egzamin na wydział lekarski Szkoły Głównej Warszawskiej, jednak zrezygnował z medycyny i podjął studia prawnicze, by w końcu przenieść się na wydział filologiczno-historyczny, gdzie zdobył gruntowną znajomość literatury i języka staropolskiego.

Następnie pracował jako dziennikarz – zadebiutował w 1869 roku w „Przeglądzie Tygodniowym”, gdzie drukowano jego recenzje sztuk teatralnych. W 1872 roku wydał powieść *Na marne* oraz *Humoreski z teki Worszyły*, a potem kolejne utwory: *Stary Sługa*, *Hania* i *Selim Mirza*, które nazywane są „małą trylogią”.

W lutym 1876 roku z grupą znajomych wybrał się w podróż do USA – z tego okresu pochodzą *Listy z podróży do Ameryki* drukowane w „Gazecie Polskiej”. 8 września 1877 roku opublikował w dzienniku „Daily Evening Post” artykuł *Poland and Russia*, atakujący dwulicową politykę władz rosyjskich, które na Bałkanach występowały jako obrońca Słowian, natomiast w Królestwie Polskim prześladowały Polaków. Podczas podróży do Stanów Zjednoczonych powstały utwory: *Szkice węglem*, *Komedia z pomyłek*, *Przez stepy*, *Za chlebem*, *W krainie złota*, *Latarnik*, *Wspomnienie z Maripozy*, *Sachem*.

Portret Henryka Sienkiewicza, mal. Kazimierz Mordasewicz, 1899 r.
Zbiory Ryszarda Rybki (Bochnia)

Henryk Sienkiewicz w swoim domu w Warszawie
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Henryk Sienkiewicz z dziećmi Henrykiem Józefem i Jadwigą Marią w Zakopanem, fot. Juliusz Mien
„Tygodnik Ilustrowany” (Warszawa), 1900, nr 10, s. 199

W 1878 roku powrócił do Europy i zamieszkał w Londynie oraz w Paryżu, gdzie poznał nowy prąd w literaturze – naturalizm. W tym okresie napisał nowelę *Janko Muzykant*, a po powrocie w 1879 roku do Polski – *Za chlebem*. W roku 1882 Henryk Sienkiewicz nawiązał współpracę z dziennikiem „Słowo”, gdzie w odcinkach ukazała się nowela *Bartek Zwycięzca*. W tym okresie pracował nad *Ogniem i mieczem*, który był drukowany w warszawskim „Słowie” i krakowskim „Czasie”. Powieść ta, tak jak kolejne części trylogii przyniosła pisarzowi wielką popularność i spotkała się z nadzwyczajnym odbiorem społecznym. Wkrótce rozpoczął pracę nad *Potopem* i *Panem Wołodyjowskim*, który drukowane były w „Słowie” do maja 1888 roku. Trylogia uczyniła z Sienkiewicza najpopularniejszego polskiego pisarza

Po napisaniu trylogii odbył w 1888 roku podróż do Hiszpanii, a trzy lata później do Afryki, co zaowocowało *Listami z Afryki*. W 1891 roku ukazało się *Bez dogmatu*, a trzy lata później *Rodzina Połanieckich*.

W 1894 roku powstały pierwsze rozdziały *Quo vadis*, które ukazały się drukiem w warszawskiej „Gazecie Polskiej”, krakowskim „Czasie” oraz „Dzienniku Poznańskim”. Wydanie książkowe pojawiło się niedługo później i zrobiło zawrotną karierę w całej Europie, a nawet na świecie, gdyż przetłumaczono ją również na arabski czy japoński.

Od 1896 roku Sienkiewicz rozpoczął prace nad powieścią *Krzyżacy*, która ukazała się w 1900 roku. W tym też roku pisarz, przy zaangażowaniu całego społeczeństwa, obchodził jubileusz 25-lecia pracy twórczej i otrzymał od narodu majątek ziemski w Oblęgorku, gdzie utworzył ochronkę dla dzieci. W 1905 roku otrzymał za całokształt twórczości Nagrodę Nobla. W 1909 roku napisał powieść *Na polu chwały*, która miała być początkiem nowej trylogii, a od 1910 roku w „Kurjerze Warszawskim” ukazywała się powieść *W pustyni i w puszczy*.

W 1906 roku odrzucił propozycję kandydowania do Dumy Państwowej Imperium Rosyjskiego.

Po wybuchu I wojny światowej wyjechał do Szwajcarii, gdzie wraz z Ignacym Janem Paderewskim (→plansza nr 4) był jednym ze współzałożycieli Szwajcarskiego Komitetu Generalnego Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce.

Dyplom Nagrody Nobla dla Henryka Sienkiewicza, 1905 r.
Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku

Zgon Henryka Sienkiewicza
„Kurjer Warszawski” (Warszawa), 17 listopada 1916 r., nr 319, s. 1

Zmarł 15 listopada 1916 roku w Vevey w Szwajcarii i tam został pochowany. W 1924 roku prochy pisarza uroczystie sprowadzono do Polski i złożone w krypcie w katedrze św. Jana w Warszawie, tuż obok grobu Prezydenta RP Gabriela Narutowicza (→plansza nr 23). W 1944 roku Niemcy wysadzili katedrę, ale sarkofag z prochami pisarza ocalał i po odbudowie katedry został odrestaurowany.

Sarkofag Henryka Sienkiewicza w archikatedrze św. Jana w Warszawie, 2008 r.
Zbiory Błażeja Ołchowskiego (Bytom)

Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku – oddział Muzeum Narodowego w Kielcach, 2016 r.
Internet

Henryk Sienkiewicz w 1881 roku poślubił Marię Szetkiewiczównę, zmarłą w 1885 roku, z którą miał dzieci: Henryka Józefa i Jadwigę Marię. W 1893 roku poślubił Marię Romanowską, jednak w niecały miesiąc po ślubie Maria rozstała się z Henrykiem. W maju 1904 roku po raz trzeci stanął na ślubnym kobiercu – poślubił swą ciotecznią siostrzenicę Marię Babską.

„Głoszono Polskę umarłą, a oto jeden z tysięcznych dowodów, że żyje. Głoszono ją podbitą, a oto nowy dowód, że umie zwyciężyć”.

Henryk Sienkiewicz, Przemówienie z okazji odbierania Nagrody Nobla, 1905 r.

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

MARIA KONOPNICKA

Poetka, nowelistka, pisarka dla dzieci, krytyk, publicystka i tłumaczka

Maria Konopnicka, fotografia z lat 80. XIX wieku
Zbiory Henryka Wierchowskiego (Poznań)

Maria Konopnicka urodziła się 23 maja 1842 roku w Suwałkach, jako córka Józefa Wasilowskiego, prawnika, patrona trybunału cywilnego i Scholastyki z Turskich. We wrześniu 1849 roku rodzina sprowadziła się do Kalisza, gdzie przyszła poetka spędziła dzieciństwo i młodość. W latach 1855–1856 uczyła się na pensji sióstr sakramentek w Warszawie. Tam poznała Elżbę Pawłowską, późniejszą Orzeszkową.

We wrześniu 1862 roku wyszła za mąż za ziemianina Jarosława Konopnickiego. Zaraz po ślubie wyjechała z Kalisza na stałe, zamieszkując w Bronowie, a potem w Gusinie na terenie ówczesnej guberni kaliskiej. W czasie dziesięciu lat małżeństwa Maria urodziła ośmioro dzieci: Władysław i Stefan zmarli zaraz po urodzeniu, Tadeusz i Zofia (1866), Stanisław (1867), Jan (1868), Helena (1869) i najmłodsza Laura (1870). Konopnicka nie mogła – jak napisze później w jednym ze swych autobiograficznych wierszy – znieść ograniczeń, jakie narzucał jej mąż. Nie chciała być na jego utrzymaniu i nie odpowiadała jej rola gospodyni domowej. W 1889 roku poznała Marię Dulębiankę. Według niektórych autorów kobiety przez następne dwadzieścia lat były partnerkami życiowymi.

Portret Marii Konopnickiej, mal. Stanisław Kochanek według Marii Dulębianki, 1946 r.
Zbiory Henryka Wierchowskiego (Poznań)

Maria Konopnicka, fotografia z lat 80. XIX wieku
Zbiory Henryka Wierchowskiego (Poznań)

W 1870 roku zadebiutowała na łamach „Kaliszanina” wierszem *W zimowy poranek*. Przychylnie przyjęcie cyklu poetyckiego *W górach*, opublikowanego w „Tygodniku Ilustrowanym” w 1876 roku zadecydowało o poświęceniu się literaturze i osiedleniu wraz z dziećmi w Warszawie, gdzie mieszkała do 1890 roku.

Rota.

Nie rzucim ziemi, z kąd nasz ród,
Nie damy pogrześć mowy!
Polski my naród, polski lud,
Królewski szczerp Piastowy.
Nie damy, by nas zniemczył wróg,
— Tak nam dopomóż Bóg!

Do krwi ostatniej kropli z żył,
Bronić będziemy Ducha,
Aż się rozpadnie w proch i w pył
Krzyżacka zawierucha.
Twierdzą nam będzie każdy próg,
— Tak nam dopomóż Bóg!

Nie będzie Niemiec pluć nam w twarz,
I dzieci nam germanił,
Orężny sercem hufiec nasz,
Duch będzie nam hetmanił.
Pójdziem, gdy zagrzmi złoty róg,
— Tak nam dopomóż Bóg! —

Ludowi śląskiemu

Marya Konopnicka.

(Wiersz ten napisała i przeznaczyła znana poetka umyślnie dla „Gwiazdki Cieszyńskiej”, chcąc podnieść ducha narodowego w Polakach śląskich, przechodzących obecnie ciężkie chwile. *Przypisek Redakcyi.*) —

Według najnowszych ustaleń *Rota* po raz pierwszy została opublikowana w „Gwiazdce Cieszyńskiej”, w numerze 90 z 7 listopada 1908 r. (na reprodukcji). Półtora roku później Maria Konopnicka przesłała na ręce redaktora czasopisma ks. Józefa Londzina rękopis *Roty*, którą opublikowano po raz drugi, tym razem w numerze 17 z 26 lutego 1910 r. – i tę publikację badacze uważali dotąd za pierwodruk... Prawdopodobnie bezpośrednim bodźcem do napisania *Roty* były wydarzenia z 28 czerwca 1908 roku, kiedy to podczas uroczystości poświęcenia sztandaru Związku Katolickiej Młodzieży Robotniczej w Cieszynie, przy biernym postawie policji, doszło do starć niemieckich i polskich mieszkańców, w trakcie których rannych zostało ponad 20 cieszyńskich Polaków.
Książnica Cieszyńska (Cieszyń)

Obok uprawiania twórczości literackiej Konopnicka aktywnie uczestniczyła w życiu społeczno-kulturalnym. Od 1890 roku przebywała w kilku krajach Europy Zachodniej, współpracując z prasą krajową, zrzeszeniami polskimi na obczyźnie, Macierzą Szkolną, komitetami pomocy dla wywłaszczonej ludności Górnego Śląska i Wielkopolski, a także współorganizowała międzynarodowy protest przeciwko prześladowaniu dzieci polskich w Wrześni (lata 1901–1902). W latach 1905–1907 przebywała w Warszawie, organizowała pomoc dla uwięzionych przez władze carskie i ich rodzin. Wyrazem jej protestu przeciw polityce germanizacyjnej było ogłoszenie w 1908 roku *Roty*. Wiersz zdobył niezwykłą popularność, jako pieśń z muzyką Feliksa Nowowiejskiego, od czasu obchodu rocznicy grunwaldzkiej w 1910 roku.

Maria Konopnicka zdobyła sobie wśród współczesnych pozycję liczącą się poetki. Z powodzeniem jednak uprawiała też prozę nowelistyczną i beletryzowany reportaż. Tworzyła opowiadania o rozwiniętej fabule i rozbudowanych opisach środowisk. Autorka *O krasnoludkach i sierotce Marysi*, *O Janku Wędrowniczkę* i *Na jagody* zdobyła sobie trwałą pozycję wśród twórców literatury dla dzieci.

Krytykę literacką i publicystykę społeczną Konopnicka uprawiała na łamach takich pism, jak: „Kłosy”, „Świt” czy „Biblioteka Warszawska”. Publikowała studia o literaturze i sztuce oraz prace monograficzne, m.in.: *Mickiewicz, jego życie i duch*. Ponadto znaczną wartość literacką posiada jej dorobek przekładowy z języka niemieckiego, francuskiego, włoskiego, angielskiego i czeskiego.

NA POSTERUNKU

TYGODNIK KOBIECY POŚWIĘCONY SPRAWOM SPOŁECZNYM, EKONOMICZNYM, PEDAGOGICZNYM I ETYCZNYM POD KIERUNKIEM LITERACKIM HELENY WITKOWSKIEJ.
REDAKCYJA I ADMINISTRACJA: KRAKÓW, ALJA SOBIESKIEGO NR 21. — CENA NUMERU 1 KOR. 100 SR. PM.
SKŁAD GŁÓWNY NA KRÓLESTWO W WARSZAWIE, KNEGAZNA LUDOWA, ULICA WARECKA 14.
Nr. 4. Kraków, w maju 1919 roku. Rok III.

MARYA DULĘBIANKA

RZECZYNIA ETYKI I RÓWNOŚCI OBYWATELSKIEJ.

Ofiarę patriotycznego obowiązku, stała się...
Wypowiedzenie i...
Wypowiedzenie i...
Wypowiedzenie i...

Maria Dulębianka – działaczka społeczna, feministka, malarka, pisarka

„Na Posterunku Tygodnik kobiecy poświęcony sprawom społecznym, ekonomicznym, pedagogicznym i etycznym” (Kraków, maj 1919, nr 4, s. 1)

W roku 1903, na 25-lecie pracy pisarskiej Maria Konopnicka otrzymała w darze narodowym dworek w Żanowcu pod Krosnem. Zmarła 8 października 1910 roku we Lwowie na zapalenie płuc i tam została pochowana na Cmentarzu Łyczakowskim.

Nagrobek Marii Konopnickiej na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, 2016 r.
Zbiory Henryka Wierchowskiego (Poznań)

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

STEFAN ŻEROMSKI

Prozaik, publicysta, dramaturg;
pierwszy prezes polskiego PEN Clubu,
czterokrotnie nominowany do Nagrody
Nobla w dziedzinie literatury (1921,
1922, 1923, 1924)

Stefan Żeromski w młodości,
mal. A. Głuszczenko
Muzeum Narodowe w Kielcach

Stefan Żeromski herbu Jelita urodził się 14 października 1864 roku w Strawczynie koło Kielc, w zubożałej rodzinie szlacheckiej. W 1873 roku rozpoczął naukę w elementarnej szkole w Psarach, a od 1874 roku w Męskim Gimnazjum Rządowym w Kielcach. Z czasów gimnazjalnych pochodzą jego pierwsze próby literackie – wiersze, dramaty, przekłady z literatury rosyjskiej; zadebiutował w roku 1882.

Trudności finansowe i kłopoty zdrowotne sprawiły, że Żeromski nie uzyskał matury i jesienią 1886 roku wyjechał do Warszawy, gdzie wstąpił do Instytutu Weterynaryjnego. Podczas działalności w tajnej akcji oświatowej i studenckim kółku Kielczan zetknął się z ruchem socjalistycznym.

W 1888 roku zrezygnował ze studiów i od tego czasu utrzymywał się głównie z korepetycji. W 1890 roku przeniósł się do Nałęczowa, a dzięki staraniom żony Oktawii oraz jej rodziny otworzyła się przed pisarzem perspektywa osiedlenia się w Szwajcarii, w Rapperswilu, gdzie znajdowało się Muzeum Narodowe Polskie, w którym to Żeromski objął posadę bibliotekarza. Zetknął się tam z pisarzami oraz działaczami politycznymi i społecznymi, m.in. Gabrielem Narutowiczem (→**plansza nr 22**), Julianem Marchlewskim, Edwardem Abramowiczem.

Literat latem 1896 roku powrócił do Nałęczowa. W 1897 otrzymał posadę w Bibliotece Ordynacji Zamoyskich i przeniósł się z rodziną do Warszawy. Od 1905 roku ponownie przebywał w Nałęczowie, gdzie obok pracy pisarskiej poświęcił się działalności społecznej. Był inicjatorem założenia Uniwersytetu Ludowego, optował za przeprowadzaniem kursów doszkolających i założeniem teatru ludowego. To z jego inicjatywy powstało w 1906 roku Towarzystwo Szerzenia Oświaty „Światło”. W latach 1909–1912 wraz z rodziną mieszkał we Francji, gdzie jego życie prywatne skomplikowało się, za sprawą poznanej w Paryżu malarki, Anny Zawadzkiej. Okres I wojny światowej to czas, kiedy pisarz bardzo mocno zaangażowany był w sprawy kraju – zgłosił się do Legionów Polskich, jednak nigdy nie brał udziału w walkach. Wspólnie z Janem Kasproviczem i Medardem Kozłowskim stworzył Organizację Narodową. Działal w pracach Naczelnego Komitetu Zakopiańskiego – był prezydentem Rzeczypospolitej Zakopiańskiej. Pierwsze lata niepodległości przyniosły Żeromskiemu przypływ energii twórczej. Powrócił do Warszawy, kupił dom w Konstancinie. W 1920 roku został członkiem Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa oraz prezesem polskiego PEN Clubu. Wraz z Janem Kasproviczem i Władysławem Kozickim uczestniczył w akcji plebiscytowej na Warmii i Mazurach. Przewodniczył też Towarzystwu Przyjaciół Pomorza. Starania o przyznanie Nagrody Nobla zakończyły się niepowodzeniem. Ostatnie miesiące życia spędził w otrzymanym od Prezydenta RP mieszkaniu w Zamku Królewskim w Warszawie. Ze względu na zaangażowanie społeczne nazywany był „sumieniem narodu”.

Portret Stefana Żeromskiego, mal. Kazimierz
Mordasewicz, 1909 r.
Muzeum Narodowe w Kielcach

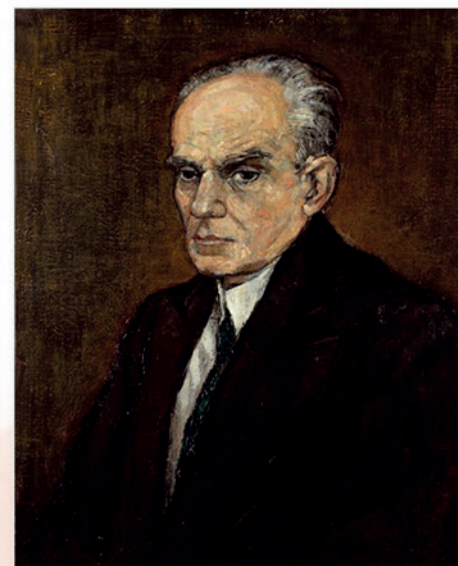
Stefan Żeromski zmarł 20 listopada 1925 roku w Warszawie i został pochowany na Cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym przy ul. Żytniej.

Był autorem m.in.: *Dzieje grzechu*, *Ludzie bezdomni*, *Na probostwie w Wyszkowie*, *Popioły*, *Przedwiośnie*, *Siłaczka*, *Szyfrowe prace*, *Wierna rzeka*. Stefan Żeromski od 1892 roku był żonaty z Oktawią z Radziwiłłowiczów Rodkiewiczową, z którą miał syna Adama; od 1913 roku związany z Anną Zawadzką, z którą miał córkę Monikę.

Był odznaczony m.in. Wielką Wstęgą oraz Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”. Order Orła Białego pośmiertnie nadany przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę otrzymał 11 listopada 2018 roku „jako wyraz najwyższego szacunku wobec znamienitych zasług poniesionych dla chwały, dobra i pożytku Rzeczypospolitej Polskiej, z okazji Narodowych Obchodów Setnej Rocznicy Odzyskania Niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej”.

Plakietka Stefan Żeromski,
Mennica Państwowa, 1926
Zbiory Błażeja Ołbromskiego

Stefan Żeromski, mal. Anna Żeromska
Muzeum Narodowe w Kielcach

Stefan Żeromski podczas pracy
w swoim mieszkaniu na Zamku
Królewskim w Warszawie, 1925 r.
Zbiory Błażeja Ołbromskiego

Pogrzeb Stefana Żeromskiego, Warszawa,
plac Teatralny, 23 listopada 1925 r.
Zbiory Błażeja Ołbromskiego

„Kto na ziemię ojczystą, chociażby grzeszną i złą, wroga odwiecznego naprowadził, zdeptał ją, splądrował, spalił, złupił rękoma cudzoziemskiego żołdactwa, ten się wyzuł z ojczyzny. Nie może ona być dla niego już nigdy domem, ni miejscem spoczynku. Na ziemi polskiej nie ma dla tych ludzi już ani tyle miejsca, ile zajmą stopy człowieka, ani tyle, ile zajmie mogiła”.

Stefan Żeromski. Na probostwie w Wyszkowie, Warszawa 1920

POLONIA RESTITUTA 1918

Panteon Niepodległości Twórcy Rzeczypospolitej 1918

MARIA SKŁODOWSKA-CURIE

Fizyk, chemik i matematyk, profesor Sorbony, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla

Maria Salomea Skłodowska herbu Dołęga urodziła się 7 listopada 1867 roku w Warszawie. Po rocznej nauce na prywatnej pensji uczęszczała do III Gimnazjum Żeńskiego w Warszawie, które ukończyła 1883 ze złotym medalem. Przez kolejne dwa lata kontynuowała naukę w nielegalnym Uniwersytecie Latającym. Od 1886 roku pracowała jako guwernantka w Krakowie, a następnie w majątku Szczuki koło Płocka.

Po powrocie w 1889 roku do Warszawy, dzięki pomocy ciotecznej brata, uzupełniła wiedzę z chemii i fizyki, korzystając z pracowni naukowej Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Ponieważ uniwersytet w Warszawie nie przyjmował kobiet, dlatego w 1891 roku wyjechała do Paryża i rozpoczęła studia na Sorbonie, gdzie w 1893 roku uzyskała dyplom z fizyki, w roku później dyplom z matematyki.

W 1897 roku ogłosiła pierwszą pracę naukową o właściwościach magnetycznych hartowanej stali. Poszukując tematu do dalszych badań, zwróciła uwagę na odkrytą w 1896 roku przez Antoine'a Henriego Becquerela promieniotwórczość uranu. Dalsze prace, prowadzone wspólnie z mężem Pierrem Curie, dotyczyły właśnie promieniotwórczości.

Maria Skłodowska-Curie, ok. 1915 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

W lipcu 1898 roku, w pracy zatytułowanej *O nowej substancji radioaktywnej* małżonkowie Curie donieśli o odkryciu nowego pierwiastka promieniotwórczego, dla którego zaproponowali nazwę polon. Była to demonstracja polityczna, ponieważ Polska była wtedy nadal podzielona między trzech zaborców. Został wówczas użyty po raz pierwszy, zaproponowany przez Marię Skłodowską-Curie, termin „radioaktywny” na określenie właściwości emisji promieniowania. Doniesienie o odkryciu polonu zostało opublikowane w sprawozdaniu z posiedzenia Akademii Nauk w Paryżu.

Pierre Curie, 1906 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

Maria Skłodowska-Curie z mężem przy pracy w laboratorium na paryskiej Sorbonie, 1905 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

W grudniu 1898 roku małżonkowie Curie wspólnie z Gustawem Bémontem odkryli kolejny pierwiastek promieniotwórczy, nazwany radem. W 1903 małżonkowie otrzymali Nagrodę Nobla z fizyki oraz Medal Davy'ego przyznawany przez Towarzystwo Królewskie w Londynie. W tymże roku Maria uzyskała doktorat za pracę publikowaną w „Annales de Chimie et Physique”, a także m.in. po polsku w „Chemiku Polskim”. W 1904 roku została kierownikiem laboratorium w katedrze fizyki utworzonej na Sorbonie specjalnie dla jej męża. Po jego tragicznej śmierci w 1906 roku, objęła po nim kierownictwo katedry. W 1911 roku otrzymała drugą Nagrodę Nobla, tym razem z chemii.

Maria Skłodowska-Curie należała do najwybitniejszych i najbardziej szanowanych uczonych, brała stały udział w ekskluzywnych Radach Fizyki (tzw. Kongresach Solvaya), organizowanych z inicjatywy belgijskiego przemysłowca, Ernesta Gastona Solvaya. Parokrotnie wysuwała śmiało hipotezy fizyczne, nie zawsze doceniane przez współczesnych. Z jej inicjatywy w 1912 roku rozpoczęto budowę w Paryżu Instytutu Radowego, w którym do śmierci pracowała.

Podczas I wojny światowej zorganizowała służbę radiologiczną na potrzeby szpitali wojskowych i sama brała w niej aktywny udział.

Do końca życia pracowała w przybranej ojczyźnie, ale utrzymywała bardzo ściśle związki z Polską. Wielokrotnie odwiedzała Polskę, wygłaszała odczyty i publikowała w polskich czasopismach naukowych. W jej instytucie w Paryżu stale pracowali stypendyści z kraju. Przyczyniła się bardzo do rozwoju badań nad promieniotwórczością w Polsce. Na zaproszenie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego zgodziła się objąć w 1912 roku zdalne kierownictwo Pracowni Radiologicznej im. Mirosława Kernbauma, a w 1913 roku skierowała do niej swych współpracowników, którzy mieli ją zastępować w Warszawie.

Dyplom Nagrody Nobla dla Pierre'a i Marii Curie, 1903 r.
Internet

Dyplom Nagrody Nobla dla Marii Skłodowskiej-Curie, 1911 r.
Internet

Sławny fizyk i chemik Sir Humphry Bartholomew Davy upamiętniony został medalem (Medal Davy'ego), który począwszy od 1877 r. Royal Society of London nadaje za najnowsze ważne odkrycia w dziedzinie chemii. Wyróżnienie to w 1903 roku przyznano małżonkom Curie
Złoty Błażeja Olbromskiego (Bytom)

Z jej inicjatywy rozpoczęto w Warszawie budowę Instytutu Radowego, w którego otwarciu w 1932 roku wzięła udział, ofiarowując tej placówce 1 g radu, zakupionego z funduszu zebranego ze składek. Zmarła 4 lipca 1934 roku w Passy i została pochowana w grobie rodziny Curie w Sceaux pod Paryżem. W 1995 roku trumny Marii i męża, w dowód uznania zasług naukowych, przeniesiono do Panteonu w Paryżu. Jest pierwszą kobietą, która tam spoczęła.

W 1895 wyszła za mąż za Pierre'a Curie, z którym miała dwie córki: Ève i Irène. Maria Skłodowska-Curie 11 listopada 2018 roku otrzymała pośmiertnie Order Orła Białego.

Otwarcie Instytutu Radowego w Warszawie: od lewej: Bronisława Dłuska – siostra Marii Skłodowskiej-Curie, ambasador Francji w Polsce Jules Laroche, Maria Skłodowska-Curie, dr Franciszek Łukaszczyk – pierwszy dyrektor Instytutu Radowego w Warszawie oraz prof. Claudius Regaud – dyrektor Instytutu Radowego w Paryżu, 29 maja 1932 r.
Narodowe Archiwum Cyfrowe (Warszawa)

„My Polacy nie mamy prawa opuszczać własnej ojczyzny, gdy ten kraj jest gnębiony”.

Odpowiedź Marii Skłodowskiej na propozycję małżeństwa Pierre'a Curie, początek 1894 r.

Grób Marii Skłodowskiej-Curie w paryskim Panteonie, 2015 r.
Złoty Błażeja Olbromskiego (Bytom)